

Valors

Filosofia de l'actualitat | Número 229 | Octubre 2024 | Any XXI | 4,25 €

El càstig és educatiu?

Cinto Amat
Oriol Farrés
Sandra Martínez
Marisa Moya
Ricardo Pellón

LA CONVERSA
Els EUA conserven els
valors fundacionals?

ENTREVISTA
Jordi Nomen i la
filosofia en l'educació

EL PERFIL
Gisèle Pelicot:
A cara descoberta

les lectures, de viatges,
d'experiència, etc.

iQUIOSC.cat
s.m [LC]

1 Una porta oberta
a les idees. **2** Un espai
on el cor batega, els
llavis riuen i els ulls
viatgen entre paraules.
3 Un indret on la
lectura no té agenda.

Quocient

Les revistes, diaris i premsa
en català i en format digital
les trobaràs a iQUIOSC.cat

iQUIOSC.cat

Amb la tarifa plana de revistes,
per només 9,99€ al mes, tindràs
més de 80 capçaleres al teu abast.

Descarrega't l'app i llegeix
quan vulguis i on vulguis.

EDITORIAL

De les orelles de burro
al racó de pensar

El càstig forma part de la història de la humanitat. Les civilitzacions temporalment més allunyades de la nostra ja aplicaven aquesta pràctica per regular i modificar la conducta dels seus membres. Afortunadament, com a mínim en el nostre marc cultural, el concepte de càstig ha evolucionat. Accions com la pena de mort, càstig màxim que es pot associar a un delicte, o les agressions físiques o humiliants practicades antigament per moltes autoritats educatives són avui àmpliament reprovades.

La crítica social respecte de la severitat d'alguns càstigs, inclús l'augment de persones que consideren que les penes no són la solució per mantenir la disciplina, no han fet desaparèixer aquesta eina pensada per reformular la nostra conducta. La cultura del càstig és avui present en diversos contextos de la nostra societat, des de la disciplina infantil fins al dret penal, però també, encara que potser de forma no tan evident, en molts altres. Una sanció econòmica per excés de velocitat a la carretera també és un càstig.

Segons els experts, les justificacions del càstig inclouen la retribució, la dissuasió, la rehabilitació i la inhabilitació, si no es tractaria de venjança o despit. Ara bé, realment el càstig afavoreix tots aquests elements? És a dir, el càstig és una fórmula educativa i dissuasiva? El fet que sovint ens recordem més de la multa que de la infracció no és una demostració de la seva ineficàcia? I fins a quin punt el càstig és una eina discriminatòria?

Des de l'àmbit polític, especialment en els governs de caràcter populista, la cultura del càstig ha estat capitalitzada com a solució de tots els problemes i s'ha presentat com la millor recepta per controlar, també manipular, la por social. Millor "tolerància zero" i "mà dura" que analitzar les causes reals que hi ha darrere de la criminalitat. Ara bé, en aquest número ens preguntem: realment és possible mantenir l'ordre en una societat sense càstig? Quines altres alternatives hi ha? Existeixen realment?

**MARIA COLL
I JOAN SALICRÚ**

Codirectors de *Valors*

LA PROPOSTA

“L’origen és fixa,
la identitat es
construeix”

Wajdi Mouawad

Director de teatre

L'autor d'*Incendís* i *Un obús al cor* és un dels convidats de la quarta edició de la Biennial de Pensament, impulsada des de l'Ajuntament de Barcelona. Els actes se celebraran del 8 al 13 d'octubre a diversos indrets de Barcelona i són sempre gratuïts. Més informació a biennialdepensament.barcelona/ca.

SUMARI

6	L'ACTUALITAT COMENTADA Sonia Herrera Sánchez	14	TENDÈNCIES <i>Hem de tractar els gossos com si fossin humans?</i> Judith Vives	23	MONOGRÀFIC El càstig és educatiu?	36	QÜESTIONS ESSENCIALS <i>L'egoïsm</i> Ignasi Llobera i Albert Botta
8	ENTREVISTA Jordi Nomen Carles Banchs	15	OPINIÓ <i>Meritocràcia i desigualtats</i> Francesc Amat	24	ENTREVISTA Oriol Farré Joan Salicrú	38	ELS VALORS DE LES RELIGIONS <i>L'Església promou la pacificació de Sudan del Sud</i>
10	EL PERFIL <i>Gisèle Pelicot: a cara descoberta</i> Ramon Radó	16	GENT AMB VALORS Clara Cadena	28	OPINIÓ <i>El rol del càstig en les polítiques públiques</i> Sandra Martínez	39	HISTÒRIES DE PAU <i>Willy Brandt, el canceller agenollat</i> Xavier Garí
11	OPINIÓ <i>Desig, sexe i llibertat</i> Àngel Puyol	17	OPINIÓ <i>Les pedres i les idees</i> Xavier Serra	30	OPINIÓ <i>El càstig és educatiu?</i> Marisa Moya	40	EL CONTE <i>Crisi</i> Carles Banchs
12	DILEMES ÈTICS <i>És ètic que uns pares privin els seus fills de l'escola per endur-se'ls de vacances?</i> Soraya Hernández	18	LA CONVERSA <i>Els Estats Units conserven els valors fundacionals?</i> Joan Salicrú	33	OPINIÓ <i>Una mirada respecte al càstig</i> Ricardo Pellón	42	IMATGE EN CREIXEMENT Miquel Lleixà
13	OPINIÓ <i>Sentit crític</i> Teresa Bigordà						

Han col·laborat en aquest número

Marisa Moya
Mestra, psicòloga, entrenadora de Disciplina Positiva i directora de Gran Vía Lab School Positive Discipline.

Sandra Martínez
Criminòloga i educadora social. Actualment, és coordinadora de "Alternatives de seguretat" de l'ICIP.

Ricardo Pellón
Catedràtic de Psicologia Bàsica i director del Grup d'Investigació en Anàlisi Experimental de la Conducta (UNED).

Cinto Amat
Llicenciat en teologia, filosofia i dret. Ha exercit d'advocat especialitzat en dret civil i penal.

Àngel Puyol
Catedràtic d'Ètica a la UAB i actualment director del departament de Filosofia de la mateixa universitat.

Teresa Bigordà
Economista i responsable de l'Àrea de recursos de l'Escola Pia de Catalunya. També col·labora a la UOC.

Valors

Publicació editada per l'Associació Cultural Valors, entitat sense ànim de lucre, que analitza l'actualitat des del prisma dels valors. El primer número es va publicar el 24 de desembre del 2003.

Valors va guanyar el premi Civisme de la Generalitat de Catalunya 2014 en l'àmbit de mitjans de comunicació, així com el Serra i Moret en el marc del mateix guardó el 2022.

EDITA Associació Cultural Valors
DIRECCIÓ Maria Coll i Joan Salicrú
REDACCIÓ Carles Banchs

CONSELL ASSESSOR
Francesc Amat, Maria Rosa Buxarrais, Àngel Castiñeira, Jordi Cussó, Alicia García Ruiz, Sonia Herrera, Àngel Puyol i Francesc Torralba

COL-LABORADORS Francesc Amat, Teresa Bigordà, Albert Botta, Maria Rosa Buxarrais, Marta Camp, Àngel Castiñeira, Laura Cera, Jordi Cussó, Alicia García Ruiz, Xavier Garí, Sonia Herrera, Soraya Hernández, Ignasi Llobera, Cristian Palazzi, Àngel Puyol, Ramon Radó, Oriol Ribet, Jordi

Sacristán, Xavier Serra i Judith Vives
IL·LUSTRACIONS Anna Coll, Blanca Gimeno, Elisenda Malloll, Judit Navarro i La Mapache
FOTOGRAFIA Sergio Ruiz i Miquel Lleixà
DISSENY GRÀFIC Manuel Cuyàs
PORTADA Gerard Costa
CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA Maria Camps
DISSENY GRÀFIC WEB Javi García
IMPRESSIÓ Rotimprès
GERÈNCIA Maria Coll i Joan Salicrú
XARXES Carles Banchs
DISTRIBUCIÓ Sgel (Barcelona) i Vilarroya (Girona)
DIPÒSIT LEGAL B-6206-2004
ADREÇA Portal de Valldeix, 17, 2n 08301 Mataró TELÈFON 620 749 138
MAIL redaccio@valors.org

VALORS ÉS MEMBRE DE

AMB EL SUPORT DE

Els vostres comentaris seran benvinguts a redaccio@valors.org

El preu de la subscripció és de 42 euros anuals (onze números) i 35 en format digital. Us hi podeu subscriure a través del web www.valors.org o enviant un correu a subscripcions@valors.org.

13a TEMPORADA

VALORS A L'ALÇA

*Les coses que importen
Cada setmana a la teva ràdio local
i a la plataforma La Xarxa+*

www.laxarxames.cat

mataròràdio

Valors

 la xarxa+

L'ACTUALITAT COMENTADA

SONIA HERRERA SÁNCHEZ

“EL SOBREESCALFAMENT DEL MAR POT PROVOCAR UNA TARDOR AMB FENÒMENS EXTREMS A CATALUNYA”

[ARA, 11/09/2024]

De l'ansietat a l'acció: seure a esperar l'hecatombe?

El juliol vaig participar en el curs d'estiu que organitza la Fundació Mindán Manero amb la Universitat de Saragossa, la Societat Aragonesa de Filosofia, l'Ajuntament de Calanda i el Centro Buñuel de la mateixa localitat terolenca. El tema central del curs era l'ètica ecològica i, entre altres veus expertes, vaig poder escoltar i dialogar amb Carmen Madorran i el sempre punyent Jorge Riechmann, tots dos professors del grup de recerca en humanitats ecològiques de la Universitat Autònoma de Madrid.

Escric a principis de setembre. Veient les notícies de les darreres setmanes sobre l'inusual augment de la temperatura d'aquest mes d'agost i escoltant les alertes que proliferen en els diferents mitjans sobre l'arribada d'una DANA en les hores vinents i la consegüent baixada sobtada de les temperatures, m'han vingut al cap algunes de les converses d'aquells dies estiuencs al sud de l'Aragó... Perquè... com podem no sentir ansietat climàtica quan, com diu el filòsof Ignasi Gozalo Salellas, “vivim en temps d'emergències que alimenten les pors”? Efectivament, hem naturalitzat l'estat d'excepció, però això no vol dir que aquesta “normalització” no tingui efectes sobre la nostra psique i, també, sobre la nostra capacitat d'acció i de reacció davant el que ha de venir...

És difícil no sentir-se paràlitzada i no caure en el desencís i en el “no hi ha res a fer” davant l'allau d'informacions sobre

Sonia Herrera és doctora en Comunicació Audiovisual, investigadora i crítica audiovisual

fenòmens meteorològics extrems i catàstrofes derivades del canvi climàtic desconnectades per complet de les seves causes. De l'altre cantó, *greenwashing* mediàtic, capitalisme verd, Green New Deal, tecnooptimisme, ecomodernisme... i alguna pinzellada aïllada sobre el moviment Fridays for Future i la Greta Thunberg. Però què s'invisibilitza als mitjans i als productes culturals sobre la crisi climàtica? Quin imaginari cal reforçar per empènyer-nos i fer-nos sortir d'aquesta narcosi nihilista i desmoralitzadora? Hi ha res a dir més enllà de la constatació de mal fet, de la hiperrepresentació de la devastació i de la gestió necropolítica de la crisi ecosocial?

Els mitjans i els productes culturals poden i han de ser finestres de possibilitat i cartografies per a aquests mons possibles inacabats, que diria la filòsofa Donna Haraway, i també per recuperar genealogies de resistència. Calen narratives que posin “els llums llargs” més enllà del *shock* i de la impotència, per esperonar la societat en conjunt no només a prendre accions individuals contra els efectes del canvi climàtic, sinó a passar a l'acció col·lectiva i a

l'exigència de polítiques públiques efectives que, si no poden revertir la situació actual, almenys puguin pal·liar-ne els efectes; efectes que, per descomptat, patiran de manera desmesurada les persones més empobrides i vulnerabilitzades.

No es tracta, doncs, d'una metanoia o procés de conversió individual, sinó de promoure una transformació sistèmica i, per fer-ho, es fa imprescindible un canvi de paradigma cultural que ens dugui cap a una identitat relacional, en termes d'Almudena Hernando, i que desafii la fantasia de la individualitat. I aquest nou paradigma hauria d'incloure, de manera ineludible, la biosfera i el conjunt del planeta com a elements integrals.

És urgent projectar nous imaginaris que qüestionin aquesta gran *fake new* que ens fa creure que som éssers autònoms, independents i autosuficients. Hem d'avançar cap a una narrativa de caràcter rizomàtic, que situï la vida i les cures al centre del discurs, allunyant-nos de l'exaltació de la violència, la destrucció, el domini i l'exploració com a mitjans per assolir l'èxit i el benefici.

Aquestes narratives han de posar el focus, a més, en altres cosmovisions i en formes alternatives de ser i d'estar en el món, oferint noves vies de comprensió de la realitat. Es tracta d'articular un relat capaç de superar la paràlisi generada per la por i la incertesa, que ens permeti recuperar les utopies, la noció de futur i l'esperança com a motors de transformació social.

Il·lustrat per
LA MAPACHE

L'ENTREVISTA

“Hem de canviar la mirada respecte els adolescents. Un adolescent és un ésser apassionat, vinculat a la justícia més profunda. I aquesta justícia, ben canalitzada, pot ser grandiosa”

Jordi Nomen

Professor de Filosofia i Ciències Socials i autor del bestseller *El nen filòsof*, *El nen filòsof i l'art* i *El nen filòsof i l'ètica*. Recentment ha publicat *Cómo hablar con un adolescente y que te escuche* (Arpa, 2024). La majoria de pares, diu ell, saben perfectament que una “bona vida” continua passant per conrear la bondat i l'amor, encara que això, en efecte, xoquei sovint amb els nous models d'èxit social i personal.

MARIA D'OUTREMONT

Com s'ha d'ensenyar la filosofia als nens? Per a què és important per a ells?

La filosofia jo l'entenc com una forma de potenciar el pensament multidimensional. El pensament té tres dimensions: la crítica, la ètica i la creativa. Però no parlem d'una història de la filosofia, d'explicar els autors més rellevants, sinó que el del que es tracta és de plantejar el diàleg filosòfic en comunitat d'aprenentatge. I alhora treballar les habilitats bàsiques de pensament. És una manera, creiem nosaltres, d'aconseguir una ciutadania democràtica, perquè el que hem de potenciar és que hi hagi més diàleg i menys crits. Això és una cosa que podem treballar a la classe. De fet, els alumnes que fan filosofia transversalment –com a la meua escola, de 3 a 16 anys– el que sí que veiem és que són nanos que pregunten, que són inquilts, que tenen curiositat, que no es conformen amb una resposta simplista, que identifiquen bé els elements de la injustícia que puguin trobar... per tant té una funció personal però també social, perquè no hi ha democràcia sense ciutadans educats.

Aquest objectiu que posa vostè sobre la taula xoca amb el model social imperant? Com es resol això?

Sí que xoca, de fet va molt a contracorrent. Estem en una societat que enalteix la utilitat (tot ha de ser útil des d'un punt de vista econòmic, tot ha de proporcionar rendiments) i el pensament crític no és donar aquesta mena d'utilitat econòmica. També anem contracorrent perquè ara tot està basat en la tecnologia i, en canvi, l'estudi de les humanitats –la filosofia, la literatura, la història...– va de baixa i són matèries que han estat bandejades del programa educatiu. No vull fer un discurs contra la ciència i la tecnologia, al contrari, hi hem de ser, però una ciència i una tecnologia sense ètica ens pot portar per molt mals camins. Per altra banda, tenim una societat molt basada en la banalitat, hi ha poca reflexió, anem massa ràpid... els mòbils ens anestesien, que els adults mirem unes 150 vegades al dia. Evidentment això ens impulsa que la filosofia estigui més present que mai de manera que els nanos

apreguin a pensar per ells mateixos i a detectar les injustícies. Si no els ensenyem a fer això, estem perduts.

Com podem fer més present la filosofia en el dia a dia dels infants i adolescents?

La base està en el diàleg, és a dir, amb no donar tantes respostes directes. Perquè moltes vegades, quan eduquem les criatures i et fan una pregunta directa, els donem la resposta (a vegades certa i a vegades incerta), per sortir del compromís, quan és una qüestió complexa. Jo ho substituiria per la pregunta. Els adults que acompanyem els infants els hauríem de preguntar molt més. "I tu, perquè penses que això és així?". O: "quines observacions has fet que t'han portat a fer aquesta pregunta?". La mateixa pressa que tenim per viure l'abocuem a no deixar temps perquè es reflexioni, que etimològicament vol dir "tornar a mirar". I això requereix temps. Necessitem temps, temps de qualitat, amb la nostra canalla. I hem de dialogar més que no pas respondre, anar per feina. Ens hem de prendre aquest temps.

Abans que parlàvem de la tecnologia, com creu que els està afectant psicològicament aquest ús quotidià de la tecnologia?

En el seu ser d'infants o adolescents no són diferents. Un infant el que busca és jugar estar amb els seus amics, divertir-se... i un adolescent això mateix mentre busca la seva pròpia identitat. Però sí que és cert que la tecnologia ha impulsat uns ritmes, unes anestesies... El mòbil et dona una gratificació immediata i la vida no ho és. Cal saber ser resilient, saber afrontar les frustracions, aprendre dels errors... i ara tot això costa molt més, perquè el mòbil crea aquesta distorsió.

Apel·lant directament al títol del seu darrer llibre, com s'ha de parlar amb un adolescent perquè t'escolti?

L'adolescència és un moment apassionant. Jo porto trenta-cinc anys treballant amb adolescents a l'escola i és una època meravellosa, en què un va agafant autonomia i es va construint com a persona. El que sí que és veritat és que és complicat perquè no tenim una brúixola clara, no sabem massa com tractar-los per evitar que caiguin en perills que veiem molt propers...

Però hem de mirar l'adolescència amb uns altres ulls. Un adolescent és un ésser apassionat, vinculat a la justícia més profunda. I aquesta justícia, ben canalitzada, pot ser absolutament grandiosa. Hem de canviar la mirada, però entenc que és complex. El problema que tenen no és amb el pensament sinó amb la gestió de l'emoció. Se'ls ha d'ajudar molt a aprendre-les a gestionar.

En aquesta situació, què haurien de fer els pares i les mares?

D'entrada no perdre els nervis, no perdre la paciència; interessar-se pels temes que a ells i a elles els interessin, que a vegades per no estar dins dels patrons de la vida adulta els rebutgem d'entrada... és molt important que tinguin la sensació que sempre hi ha un canal obert amb ells, de manera que quan passi alguna cosa que ells necessitin expressar, tinguin la confiança de fer-ho perquè aquest vincle està creat. El canal no és flor d'estiu, s'han d'anar obrint. També és important fer coses amb ells; potser van canviant les coses que volen fer amb nosaltres... doncs ens hi hem d'adaptar, amb mà esquerra.

Quins valors es poden arribar a transmetre si eduquem els infants en la filosofia i el pensament crític?

A mi m'agrada molt parlar als alumnes dels principis, que són els valors concrets. Quan ens referim al valor de la confiança, cal baixar-ho a allò concret i afirmar: confiaré amb les persones que m'estan cuidant i m'han fet gran. Hem de construir valors que no només es mantinguin com a valors –la veritat, la bondat, la bellesa– sinó aterrar-los en un principi. Els valors s'han de tenir però s'han de demostrar.

EL PERFIL

Gisèle Pelicot: una víctima a cara descoberta

RAMON RADÓ

A l'entrada d'uns jutjats, desenes de persones –la gran majoria, dones– aplaudeixen una dona que acaba de sortir del tribunal. Ella camina, ajunta les mans en senyal d'agraïment i, de tant en tant, somriu, una mica aclaparada per tant protagonisme, mentre la segueixen diverses càmeres. Ella és Gisèle Pelicot, una dona francesa de setanta-dos anys a qui, en teoria, no estava previst que se li veiés la cara. Aquest setembre ha començat a Avinyó el judici per violació contra el seu exmarit, Dominique Pelicot, i cinquanta homes més. I, des del primer dia, Pelicot arriba i marxa del Palau de Justícia de la ciutat dels papes a cara descoberta, amb prou feines protegida darrere d'unes ulleres de sol.

A Gisèle Pelicot se li va ensorrar la vida quan tenia gairebé setanta anys. Es pensava que era una jubilada feliçment casada amb l'amor de la seva vida, l'home amb qui havia conviscut durant cinquanta anys i amb qui tenia tres fills i set néts. Feia poc que vivia al sud de França, on s'havien traslladat després d'anys a París.

Però allò que creia que era la seva vida no existia. Tot era mentida. La policia

“Ha aconseguit que del mal en surti una cosa gairebé bonica: transformar una barbàrie en una lluita perquè ningú més hagi de patir el que ha patit ella”

va trucar-li perquè havien detingut el seu marit per gravar sota la faldilla d'algunes dones en un supermercat. En inspeccionar-li l'ordinador hi van trobar desenes de vídeos, enregistrats durant deu anys. Als vídeos hi sortia ella, inconscient, mentre diversos homes la violaven. Gisèle Pelicot va descobrir que, en realitat, estava casada amb un home que la drogava i deixava que homes amb qui contactava per internet abusessin d'ella, sovint en grup.

Els judicis per violació s'acostumen a fer a porta tancada i amb grans mesures de seguretat per protegir la intimitat de les víctimes. Però ella ha renunciat a aquest anonimat i ha demanat que el judici fos públic per situar en primera línia les agressions sexuals i la submissió química. Abans de començar el judici, ja va deixar clar a través del seu advocat que ella no tenia res a amagar i que era hora que la vergonya canviés de bàndol, una frase que han fet seva persones i associacions arreu del món.

El primer dia que va declarar en el judici, va explicar que si havia pres la decisió de donar la cara era per parlar “en nom de totes aquelles dones a qui han drogat i que no ho saben” i perquè no hi hagi més víctimes de submissió química. No li deu haver estat fàcil haver de mirar cada dia la cara de la cinquantena d'homes que van violar-la, no van denunciar-ho, no van avisar que ella estava inconscient, van contagiar-li quatre malalties de transmissió sexual i van fer que ella sospités que patia Alzheimer o un tumor cerebral pels mals de cap i problemes de memòria que tenia. Durant deu anys, Dominique Pelicot va oferir la seva dona a través d'internet, almenys cinquanta homes van acceptar, alguns van declinar, però cap va dir res. Ningú.

El cas, de tan esgarriós, ha generat una gran onada de protesta i solidaritat a França, similar al que va passar a Espanya amb el cas de la Manada. Del fàstic i la ràbia en brota una convicció col·lectiva que barbaritats d'aquest tipus no poden tornar a passar. Malauradament, continuen passant.

Continuaran havent-hi més gisèles, tot i que no sortiran en primer pla perquè la valentia de Pelicot no és a l'abast de la majoria. Amb la seva actitud ha donat una lliçó de dignitat. I ha aconseguit que del mal en surti una cosa gairebé bonica: transformar una barbàrie en una lluita perquè ningú més hagi de patir el que ha patit ella.

OPINIÓ

ÀNGEL PUYOL

Catedràtic d'Ètica a la Universitat Autònoma de Barcelona

Desig, sexe i llibertat

El film *Babygirl* ha acaparat totes les mirades i comentaris al prestigiós festival de cinema de Venècia d'enguany. La cinta encara no ha arribat a les pantalles convencionals, però tinc moltes ganes de veure-la. Primer, perquè sempre m'ha meravellat la protagonista, la Nicole Kidman, una actriu que durant la seva ja dilatada carrera ha sabut combinar la fama més llampant i superficial de les estrelles de Hollywood amb la reivindicació del cinema independent i d'autor (d'art i assaig, com es deia abans). Com no recordar la seva inoblidable interpretació a *Dogville*, del danès Lars von Trier, i a *Los Otros*, d'un aleshores desconegut internacionalment Alejandro Amenábar! Per cert, Kidman ha guanyat la Copa Volpi a millor actriu a Venècia. I, segon, perquè *Babygirl* explora el camí cap a la llibertat a través del sexe extrem i prohibit (o això diu la publicitat que en fan), la qual cosa ha causat no poca polèmica, semblant a la que va provocar l'enigmàtica i captivadora *Eyes Wide Shut*, film on l'actriu australiana exhibeix el seu talent més natural i que també utilitza els trampolins del sexe i el desig com a suposades plataformes per a l'alliberament personal.

Els temes de totes dues cintes són ben universals i les controvèrsies morals que les acompanyen estan ben justificades, ja que toquen i qüestionen el moll de l'os de tota civilització: el control social de la pulsio sexual, sobretot de les dones. Totes les cultures, per molt diferents que siguin entre si, s'erigeixen sobre la repressió dels impulsos espontanis del sexe i la mort, com ja va descobrir Freud. I les angoixes i les neurosis que provoca aquesta inevitable repressió (tot i que hi ha graus i graus) configuren allò que el pensador austríac va anomenar "el malestar de la cultura". La repressió sexual, per tant, sempre és un atemptat contra la llibertat individual i, en conseqüència, la voluntat humana de vèncer aquesta repressió constitueix una forma d'alliberament, una sortida sanitària a la neurosi, una reivindicació de la llibertat personal, íntima. Com més repressiva és la societat, com més oprimeix les nostres vides i els nostres cossos a través de l'educació, els costums, les lleis i tota la biolítica disponible pel poder constituït – com diria el filòsof francès Michel Foucault – més alliberador resulta deixar-se endur pel desig sexual transgressor.

Fins aquí, tot ben normal i comprensible dins el paradigma freudià. El problema és que la realitat és més complexa i que la llibertat és més polisèmica del que sembla.

Si cedir a l'impuls sexual transgressor pot ser un acte alliberador en una societat repressiva i reprimida (i totes ho són, per mantenir l'ordre i la convivència), també és un acte de llibertat no cedir-hi, a l'impuls sexual, i a qualsevol mena d'impuls o desig. De fet, la llibertat no consisteix pròpiament ni a cedir al desig ni a renunciar-hi, sinó a controlar-lo, a sotmetre'l a la voluntat. És la voluntat la dipositària de la llibertat humana, si més no de la llibertat moral, com ens recorda Kant. La voluntat de lliurar-se al desig més alliberador i antirepressiu és un exercici de llibertat com també ho és la voluntat de frenar l'impuls sexual davant la falta de consentiment dels altres, o de la previsió racional dels problemes indesitjables que pot causar la disbauxa sexual. Refrenar els impulsos que poden fer mal als altres o a nosaltres mateixos és la base de l'ètica, perquè no hem d'oblidar que els nostres impulsos i desigs poden xocar amb els desigs legítims dels altres, amb els valors morals que donen sentit a la persona que volem ser i amb les bases d'una societat justa. Vull dir que arriscar una vida aparentment feliç per endinsar-se en plaers prohibits, com fa el personatge de Kidman a *Babygirl*, pot ser tan alliberador com controlar els propis desigs per gaudir-ne moderadament, fins i tot sense renunciar a cap, com aconsellava Epicur, un dels filòsofs més subversius que hi ha hagut mai. Però ja se sap que la moderació no ha estat mai tan cinematogràfica com l'excés.

Així doncs, visca el plaer sexual, també el transgressor, però no per tenir més sexe o més extrem o més desenfundat i fantasiós serem més lliures necessàriament, encara que al màrqueting de *Babygirl* li pugui anar bé vendre'ns aquesta pel·lícula.

Àngel Puyol és catedràtic d'Ètica a la UAB

“La repressió sexual sempre és un atemptat contra la llibertat individual i la voluntat de vèncer-la”

DILEMES ÈTICS

Es pot privar els fills de l'escola per endur-se'ls de vacances?

A l'estiu no sempre és possible quadrar les agendes entre les feines dels adults i les vacances dels menuts. A vegades, alguns pares opten per anar-se'n de vacances quan els és possible, vagin o no els nens a l'escola.

SORAYA HERNÁNDEZ

62

Qui pot marxar de viatge?

El 62 per cent de la població de la Unió Europea més gran de quinze anys va fer algun tipus de viatge turístic el 2022, segons dades d'Eurostat publicades ara. No obstant això, hi ha diferències significatives entre els països de la UE, segons la seva economia, amb taxes d'estiuejants que oscil·len entre el 28 per cent de Bulgària i el 84 per cent dels Països Baixos.

La conciliació laboral és una utopia, malgrat les diverses mesures que pren l'administració pública. El context capitalista exigeix una dedicació gairebé exclusiva a la feina, fet que deixa poc temps lliure per al desenvolupament personal. Alhora, les diferències imposades entre homes i dones a través del gènere fan que recaigui sobre les mares treballadores una major responsabilitat en la cura familiar i la gestió de la llar. L'espai per a l'oci i l'autocura disminueix dràsticament. Durant el període de vacances, la situació no millora: l'ajust entre els horaris i el calendari de vacances dels pares i les vacances escolars dels fills es converteix en un trencaclosques. No sempre és possible que les famílies comparteixin les vacances, i han de fer malabars per poder fer activitats de manera conjunta. Així és com alguns pares opten per passar temps amb els fills –sigui a casa o marxant de viatge– tot i que el curs escolar ja hagi començat, i això impliqui una absència important en les hores lectives obligatòries. Una decisió controvertida, ja que l'escolarització és obligatòria en molts països i priva els nens d'un dret bàsic. Tot i que, d'altra banda, els ofereix la possibilitat d'estar amb els pares

i fer activitats que d'una altra manera no serien possibles. Cal facilitar aquests espais en família o preservar el dret dels menors?

A Suïssa ho tenen clar. El dret dels menors té categoria de llei i cap nen no hauria de faltar a l'escola si no hi ha una causa de pes, ben justificada. És per això que han condemnat una mare a pagar una multa de mil euros per endur-se la seva filla de vacances en horari escolar. Segons han compartit mitjans suïssos, la mare tenia vacances a principis de 2023 i va demanar a l'escola una autorització perquè la seva filla de catorze anys la pogués acompanyar de viatge. Va al·legar que no disposava de cap altre moment per fer-lo i que havia trobat millors preus (era temporada baixa). El centre va estudiar la sol·licitud, però va resoldre que no eren motius suficients perquè la noia perdés classe: la seva filla ja havia faltat, tot i que de manera justificada, molts dies, i en el període en què no hi assistiria, hi havia exàmens importants programats. A més, l'alumna no tenia un bon rendiment acadèmic, per la qual cosa faltar una setmana podria implicar un retard en l'adquisició de coneixements. Malgrat les explicacions de la institució, la mare es va endur la filla de vacances, i així l'escola va notificar a les autoritats competents la seva absència injustificada. Ha

estat aquest any que el tribunal de Winterthur s'ha pronunciat, ha considerat que la mare va actuar en contra dels drets de la noia, i l'ha condemnat a pagar una multa.

No és la primera vegada que el país condemna uns pares per aquesta raó. El 2023 ja va imposar una multa similar a una altra família pel mateix motiu. També al Regne Unit s'han donat casos similars. És ètic que uns pares privin els seus fills de l'escola per endur-se'ls de vacances? Ha de ser un jutge qui decideixi sobre la gestió del temps d'una família?

Les lleis que protegeixen el dret a l'escolarització dels menors tenen en compte la possibilitat de faltes justificades, normalment relacionades amb motius de salut. Són flexibles també davant de causes de força major que puguin implicar dificultats organitzatives en les famílies. Així, no s'haurien de permetre altres faltes, ja que els alumnes tenen vacances anuals distribuïdes; és responsabilitat dels pares adaptar-se a la norma i fer concessions crearia desigualtats importants. Malgrat això, es podria tenir en compte el context social que impedeix de manera sistemàtica la conciliació i ser flexibles en situacions ben justificades i molt puntuals en què es doni l'oportunitat d'un viatge o una activitat realment profitosa per als nens.

OPINIÓ

TERESA BIGORDÀ

Economista

Sentit crític

La nostra és una societat atapeïda d'informació a la qual tenim accés només amb un simple clic. Podria semblar que l'accés a la informació ens ha d'ajudar a tenir més criteri; però, com més informació, més difícil és destriar la que és fiable de la que és enganyosa, i més dificultat tenim a formar una opinió pròpia.

Vivim en una societat de drets, on tothom té dret a opinar, on no opinar és sinònim de no tenir criteri i sovint, l'opinió frívola i poc pensada es fa protagonista de debats i converses que no porten enlloc.

Tinc la impressió que aquesta realitat ens condueix cap a un cansament de pensament, cap a un context d'indiferència social que ens porta a desconnectar com a resposta a la percepció de la complexitat dels problemes de la societat. Ens sentim incapaços de comprendre aquesta complexitat i optem per la resignació i la manca de compromís per resoldre-la.

Tot plegat ens hauria de fer qüestionar si som una societat amb criteri. Sense sentit crític no estem ben informats i som vulnerables. Correm el risc de la manipulació per part d'actors mediàtics, que a través d'un discurs populista ens volen fer creure prejudicis i falses creences en pro d'una societat desinformada i dividida i incapaç de dialogar. La manca de pensament crític sovint està relacionada amb deficiències educatives. L'educació és, sens dubte, un dels pilars fonamentals per promoure'l. Gran part de les escoles de Catalunya fa anys que han apostat per un canvi educatiu basat en l'aplicació de metodologies d'aprenentatge actiu que contribueixen a habilitats relacionades amb el sentit crític, saber qüestionar les pròpies idees, escoltar altres punts de vista i treballar col·laborativament amb altres per arribar a solucions consensuades, en són una mostra.

Catalunya no té bons resultats educatius. Els resultats de les proves externes així ens ho indiquen. Hi ha qui, amb la necessitat de buscar culpables, els relaciona amb aquest canvi pedagògic.

Ni tot és blanc, ni tot és negre i convé analitzar les causes dels resultats educatius a casa nostra. Però, en l'efectivitat del mètode possiblement hi deuen tenir a veure altres factors, com la capacitat del professorat, els recursos i el que és més important: un lideratge pedagògic que sàpiga conduir el canvi.

Però l'educació no es limita a les aules, sinó que es continua a casa. Les famílies també en són corresponsables i el repté és gran.

Les famílies s'han de posar al cap que han d'actuar amb efectivitat i trobar temps per promoure hàbits a casa per dialogar i parlar amb els fills, per ajudar a avaluar el que veuen a les xarxes, per arribar a un acord responsable vers l'ús de les pantalles, per inculcar respecte per les opinions dels altres i sobretot, predicar amb l'exemple.

En un altre ordre, els líders polítics i socials també tenen una gran responsabilitat en la formació del sentit crític de la societat. Quan els que han de ser referents d'un país prioritzen els discursos simplistes, sovint grollers, i fan propostes poc compromeses, desincentiven el pensament crític de la ciutadania. Al contrari, un lideratge que promou el debat positiu i enriquidor contribueix a una societat més informada, reflexiva i capaç de prendre decisions de manera autònoma.

El sentit crític té una connotació ètica i no és aliè a la necessitat de reflexionar sobre el que és correcte i el que no ho és i com les nostres decisions poden afectar els altres i la convivència.

El pensament crític de la societat és una responsabilitat social i no podem córrer el risc de crear generacions de persones que no l'han desenvolupat.

Teresa Bigordà Amat és economista i experta en gestió d'escoles. Actualment és responsable de l'àrea de recursos de l'Escola Pia de Catalunya

TENDÈNCIES

Hem de tractar els gossos com si fossin humans?

Avui en dia, a Catalunya hi ha més gossos que nens i això que el Principat és una de les comunitats on n'hi ha menys. Els animals prenen un paper central a la nostra societat. Però els experts alerten que això podria no ser bo ni pels amos ni per a les bèsties.

JUDITH VIVES

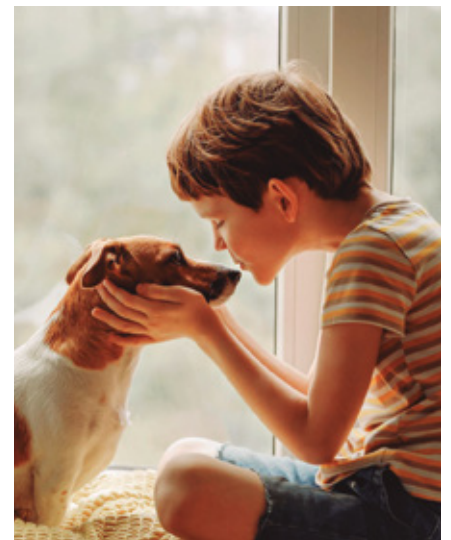
Tots els que hem tingut mascotes a casa, especialment gats i gossos, sabem l'afecte i l'estima que se'ls pot arribar a tenir. Aquests éssers fan molt més que companyia; en ocasions sembla que entenguin les nostres emocions i mostren una empatia que, de vegades, no trobem en els humans. Qui sap si per aquest motiu en els darrers anys s'ha vist com augmentava de forma imparable la xifra de llars que tenen gos, gat o altres mascotes. Aquest fenomen ha portat a redefinir la nostra relació amb els animals de companyia. Avui cada vegada veiem més propietaris que porten els seus gossos en cotxets, els vesteixen amb roba elegant i fins i tot els organitzen festes d'aniversari. Aquesta tendència, que en molts casos es fa amb la millor de les intencions, com a gest d'estima vers els animals, genera alguns dubtes i fins i tot crítiques, especialment per part de veterinaris i ensinistradors, que alerten dels efectes negatius que pot tenir sobre els animals. És a dir, l'excés d'afecte que mostrem cap a les nostres mascotes els pot fer mal en realitat.

És innegable que aquesta "humanització", especialment notable en el cas dels gossos, sovint sorgeix de l'afecte que tenim per ells. Per a molts són entesos com un membre més de la família. Això pot ser positiu si ho entenem com una sensibilització creixent cap als drets i el benestar dels animals.

A més, per a moltes persones, especialment aquelles que viuen soles o passen per situacions personals complicades, com la síndrome del niu buit, una depressió o potser la manca de fills, el gos pot convertir-se en una bona companyia. Està demostrat l'efecte positiu en la salut de la gent gran que viu sola el fet de tenir la companyia d'una mascota, per exemple. Tractar l'animal com un igual pot proporcionar-los confort emocional i reduir la sensació de soledat. La humanització no només beneficia els gossos, sinó també els seus propietaris.

No obstant això, molts experts assenyalen que aquesta tendència pot tenir conseqüències negatives tant per als gossos com per als seus propietaris. Els veterinaris adverteixen que la humanització pot provocar comportaments problemàtics, com ara l'ansietat per separació, l'agressivitat o la confusió respecte a la jerarquia dins de la llar. Quan un gos és tractat com un igual, pot interpretar les accions humanes de forma equivocada, fent que respongui amb conductes més pròpies del seu instint animal, com dominància o agressivitat.

Així doncs, tot i que la humanització dels gossos pot sorgir d'una bona intenció, és important tenir clar que els gossos són animals amb necessitats diferents de les nostres. Encara que pugui ser temptador tractar-los com a persones, cal permetre'ls ser gossos: deixar que corrin, explorin, socialitzin amb altres animals i desenvolupin la seva pròpia autonomia. Cal garantir el seu benestar i una relació enriquidora entre animals i humans.

MÉS GOSSOS QUE NENS MENORS DE 14 ANYS

A Catalunya, l'any 2023, el nombre de gossos havia superat el nombre de nens menors de catorze anys, amb 1,25 milions de gossos en comparació amb 1,13 milions de nens, segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística. Això suposa una taxa d'1,1 gossos per cada nen. Aquesta tendència es repeteix a tot Espanya, on la mitjana és d'1,44 gossos per cada menor. Comunitats autònomes com Astúries, Galícia i Castella i Lleó tenen, però, taxes encara més altes. La passió pels animals és ben ibèrica.

OPINIÓ

FRANCESC AMAT

Doctor en Ciència Política per la Universitat d'Oxford i investigador a l'IPERG de la UB

Meritocràcia i desigualtats

Un dels debats més apassionants d'avui en dia és quin ha de ser el paper de la meritocràcia a les societats contemporànies. Aquest debat és important perquè és útil per entendre no només quins valors prioritzem al debat públic –és a dir, a quins arguments donem més importància– sinó que també afecta directament la formulació de polítiques públiques.

La crítica més rellevant a la meritocràcia l'ha formulada el filòsof polític nord-americà Michael Sandel, que ha argumentat que la meritocràcia pot conduir a la moralització, i en darrer terme també a la justificació, del fracàs i la pobresa. Al nucli del debat contemporani sobre la meritocràcia hi ha, per tant, la relació entre meritocràcia i desigualtats econòmiques. Entendre quina és la relació entre meritocràcia i desigualtats econòmiques és una de les qüestions crucials.

En un principi, si entenem la meritocràcia com un sistema on es recompensa l'esforç, aquesta hauria de tenir un impacte positiu sobre la mobilitat social. És a dir, les persones haurien de poder aprofitar el fet que l'esforç i el mèrit són premiats per poder ascendir socialment. Des d'aquest punt de vista, si meritocràcia és sinònim d'un ascensor social, hauríem de tenir societats més dinàmiques on les persones poden deixar enrere situacions de pobresa i poden escalar socialment. La meritocràcia podria ser, doncs, un instrument per combatre les desigualtats econòmiques.

El problema és que hi ha una altra manera d'entendre la meritocràcia –que és la que Sandel subratlla i crítica– que consisteix en un entendre-la com un sistema d'estatus i credencials que acaba fent justament el contrari: fa les societats més rígides perquè no només allunya els rics dels pobres, sinó que perpetua les desigualtats en donar als més rics un argument per moralitzar sobre els pobres –poder dir que no han fet prou. Des d'aquest punt de vista, la meritocràcia podria llegir-se com un instrument per exonerar, o fins i tot justificar, les desigualtats econòmiques. Quina és, doncs, la relació que podem esperar entre meritocràcia i desigualtats econòmiques? Per exemple, ens podem preguntar: la meritocràcia és una bona resposta a les creixents desigualtats econòmiques que observem en molts països?

Si parem atenció a les regularitats empíriques i a l'opinió pública, curiosament observem que, en aquells països on hi ha més desigualtat econòmica (mesurada amb els índex de Gini) les persones tenen unes actituds més promeritocràcia. A més a més, paradoxalment, als països amb més desigualtat es dona menys importància als obstacles provocats per les desigualtats estructurals. Per altra part, sabem també que les persones que perceben positivament la mobilitat social –és a dir, que perceben que l'ascensor social els ha funcionat– tenen després actituds més promeritocràcia. Aquestes dues regularitats empíriques han estat documentades pel sociòleg Jonathan Mijs de la Universitat de Boston.

Podríem discutir aquestes dues regularitats per justificar la crítica de Sandel a la meritocràcia. Ara bé, per a mi la meritocràcia ben entesa és parlar de mobilitat social, de la possibilitat de trencar societats estamentals, d'una probabilitat positiva d'anar de baix cap a dalt. En canvi, la meritocràcia mal entesa és parlar de credencials i estatus, d'universitats de prestigi i universitats de segona –o de pobres que no s'hi ha esforçat prou, com si tot depengués de l'esforç individual. El perill és que efectivament revertir la meritocràcia podria tenir conseqüències molt contraproductives, i augmentar fins i tot les desigualtats. En el cas de l'educació, sobretot, no ens podem permetre el luxe de deixar de donar oportunitats.

Francesc Amat és doctor en Ciència Política per la Universitat d'Oxford i investigador a l'IPERG de la Universitat de Barcelona

“La meritocràcia ben entesa és parlar de mobilitat social, de la possibilitat de trencar societats estamentals”

GENT AMB VALORS

“A Grècia, he après que no hem de salvar el món, sinó ajudar-lo”

Clara Cadena, psicòloga de formació, va marxar al país hel·lènic el 2019 per ajudar els migrants que hi arribaven durant *la crisi dels refugiats*. Un cop a casa es va adonar que havia trobat la seva vocació i des d'aleshores du a terme accions humanitàries al camp de refugiats de Ritsona.

MARIA D'OUTREMONT

Com va ser la primera experiència ajudant els refugiats a Grècia?

La primera vegada hi vaig anar com a psicòloga d'un grup d'estudiants que feien un projecte audiovisual i periodístic per la zona. Em va marcar tant que, un cop a casa, em vaig matricular al Màster en Acció Humanitària i vaig tornar cap allà poc temps després.

Aquella segona vegada cap al camp de refugiats de Ritsona...

Sí. Vaig fer les pràctiques del màster a Lighthouse Relief, una entitat que havia generat un espai segur per a nens al camp. La meva tasca era ajudar a implementar les activitats i a partir d'allà vaig anar creixent dins l'organització fins a gestionar la majoria dels projectes que portàvem.

Quin objectiu tenien aquests projectes?

Tots anaven enfocats a generar espais segurs, tant per a nens com per a adults, i a pràctiques esportives.

És complicat generar un espai segur en un camp de refugiats?

És molt complicat, però els nens necessiten ser nens. La majoria carreguen una història molt dura a l'esquena. N'hi ha que han viscut tot el trajecte migratori, d'altres han nascut a Grècia, però deixant de banda tot això, són nens que viuen en un camp de refugiats, entre murs. Cada camp és un món, cadascun té unes condicions diferents, però al final són espais tancats. Els nens no tenen res a fer, estan avorrits,

senten que viuen en una presó. Nosaltres el que fem és oferir-los un espai on poder jugar, desenvolupar habilitats, créixer i aprendre.

L'any 2023, el Govern grec va fer fora del camp l'entitat Lighthouse i us en va haver d'anar. Com els va afectar els infants i les famílies de Ritsona?

Marxar va ser desolador per a tothom perquè, tot i que no oferíem serveis que semblen necessitats bàsiques, valoraven molt el fet de tenir aquest espai segur on poder fer diferents activitats. Els adults podien aprendre idiomes i ens agraïen molt que oferíssim una infància als seus fills. La nostra esperança és tornar algun dia, encara que sembla complicat. Això ens ha obligat a dur a terme les tasques fora del camp. És molt dur veure que els governs posen limitacions a ajudar aquestes persones.

Personalment, aquesta experiència com t'ha canviat?

M'ha canviat completament, sobretot en els últims tres anys, però fins i tot quan hi vaig anar per primer cop el 2019. En primer lloc, vaig decidir dedicar-me a aquesta tasca i viure-ho de prop. Estem acostumats a viure-ho des de lluny, però, quan diàriament veus les persones que pateixen, t'adones que podríem ser qualssevol de nosaltres. És molt injust.

Quins valors creus que t'ha aportat personalment i professionalment tota aquesta experiència?

Moltíssims. De fet, professionalment he trobat la meua vocació. Personalment... quan et dediques a aquesta mena de tasca t'adones de quins privilegis tens i en tornes molt conscient, tant de les seves conseqüències positives com negatives. El fet que hagi nascut amb aquests privilegis no significa, però, que m'hagi de limitar a viure amb ells, per els tinc en compte a l'hora d'ajudar les altres persones i fer coses que tinguin un cert impacte. He après que no es tracta de salvar el món, sinó, simplement, d'ajudar-lo.

No és fàcil acceptar les limitacions i valorar les petites coses.

No. Quan vaig venir per segona vegada, el simple fet de jugar amb un nen petit i veure que somreïa o de sobte parlava, quan no havia dit quasi res en tot el dia, m'impactava molt. He après que es tracta d'això, de valorar les petites coses positives i d'ajudar-nos els uns als altres.

OPINIÓ

XAVIER SERRA

Professor de Filosofia i director de l'Institut Salvador Espriu de Salt

Les pedres i les idees

Aquest estiu he tingut l'ocasió de passar una setmana a Atenes. Malauradament, no vaig poder visitar les illes gregues per gaudir del seu entorn natural ni dels àpats mediterranis tan singulars que les caracteritzen, i que tothom lloa. Era a Grècia per treballar: un curs de formació Erasmus+ sobre aplicacions educatives de la intel·ligència artificial (IA). La IA, si parlem en termes de debat, potser ja ens té saturats. N'estem envoltats i ho acceptem –quasi per supervivència–, però se'ns comuniquen massa “llocs comuns”: que si és un perill per a la humanitat, que si ens furta feina o llibertat, que cal ser crítics... Què més podem afegir?

A Atenes hi ha força “pedres”, encara: no te les acabes en un batre d'ulls. A un docent de filosofia el sol colpir poder passejar per l'estoa, pel que es creu que era el Liceu d'Aristòtil o, fins i tot, malgrat el seu penós estat, per la presó de Sòcrates, al turó del Filopapo, a cinc-cents metres de l'Acropolis. Ves a saber si ho era: tot són “pedres”.

I a Atenes també hi percep –tot que invisibles i, potser per això, gratuïtes– les idees: la vàlua de la consciència, el món platònic de les idees, la distinció hilemòrfica o la causalitat, etc. Si t'hi esforces, sents l'olor des dels materialistes inspirats en certs presocràtics fins als corrents morals hel·lenístics com l'estoïcisme i l'epicureisme. Les idees duren més. Podria semblar que, ara, el llegat de la filosofia occidental se'n pot anar en orris per la nostra capacitat tecnològica de manegar amb enorme competència una quantitat inimaginable de dades. Tot seria IA: resulta que els nostres alumnes –fins i tot els llondros– redacten molt bé, els textos ja no tenen errades, i tothom sap de tot. Només cal encertar el *prompt* (la instrucció) adequat per a Copilot o qualsevol dels seus cosins.

No ens atabalem: acabo de llegir el visionari Harari i les anàlisis d'altres “savis”, amb relació a la IA. En recullo breus consideracions, i acabaré amb Atenes, promès! D'una banda, la IA (a) no és un déu, per diverses raons: ens dona només “percentatges” de probabilitat del que afirma; no estima; dubto que cuidi els humans; i tampoc ens perdona. En segon lloc, és (b) ben poderosa com invent humà; molt més del que ho foren la impremta (que feia llibres, però no els escrivia) o les armes de qualsevol mena, fins i tot les més letals o apocalíptiques (que

destrueixen, tot i que només accionades); ara bé, els textos escrits per les IA els hem de revisar i les màquines de matar “decideixen” algorítmicament, però realment no “escullen”: ho determina el polític, un humà.

I, finalment, (c) no ho és pas, d'intel·ligent com vos-tè o jo, que –amb ben poca informació– creem “explicacions”. Les IA descriuen i prediuen sense “entendre”. El llenguatge humà és únic, i fa un ús infinit de mitjans ben finits (Humboldt). La IA no fa ciència sinó que tan sols genera frases: no elabora teories. Sabem que, per tenir raó, t'has de poder equivocar (Popper en va fer un ús ampli: proposem explicacions improbables i universals, no només “reescalfats”). Chomsky destaca que la IA no distingeix entre allò possible i allò impossible: per aquest motiu ens ofereix tanta resposta superficial i dubtosa, tot i que ben redactada, fruit de “navegar” –mai més ben dit– a la deriva. Estrictament, hi ha la intel·ligència humana i la intel·ligència divina; si ho apliquem a aquestes andròmines és només per analogia. No ens ha d'esbaltir.

Passejant per Atenes –entre potser massa turistes, consumidors compulsius– pensava en Sòcrates: només sé que no sé, cal valorar la vida bona més que la mateixa vida, la bellesa genera una tirania efímera, o –i aquesta és forta– és pitjor fer una injustícia que no pas patir-la.

A Atenes vaig confirmar que les pedres tenen la seva aura i que paga la pena ser davant les cariàtides o recórrer els carrerons del barri de Plaka, però les idees, també les humanes, duren més que els objectes que fabriquem.

Xavier Serra és professor de Filosofia i director de l'Institut Salvador Espriu (Salt, Gironès)

“La IA ens té saturats. Se'ns comuniquen massa “llocs comuns”: que si és un perill per a la humanitat, que si ens furta feina o llibertat...”

LA CONVERSA ELS VALORS DELS EUA

— Als EUA tenen valors compartits però difereixen en com portar-los a la pràctica.

— Els dos bàndols es declaren defensors de certs valors, però tots diuen que l'altra part els amenaça.

JOSEP MARTÍ BLANCH

(L'Ametlla de Mar, 1970) és llicenciat en Ciències de la Informació per la UAB. Analista i columnista a *La Vanguardia* i a *El Confidencial*. També assessora empreses i institucions. Del 2011 al 2016, va exercir de secretari de Comunicació de la Generalitat. Aquest estiu ha publicat un seguit de reportatges a *La Vanguardia* sobre la zona central dels Estats Units, que aviat veurà la llum en forma de llibre, editat per Península.

XESCO REVERTER

(Barcelona, 1978). Llicenciat en periodisme per la Universitat Ramon Llull i màster en relacions internacionals pel CIDOB. És periodista de la secció d'internacional de TV3 i va ser corresponçal a Washington entre 2017 i 2022. El 2022, després de la tornada de Washington, va publicar el llibre *Estats Units, el país de les contradiccions* (Ara Llibres). Entre 2004 i 2007 va ser corresponçal a Londres.

Per més que els politòlegs ens assegurin que el món és cada cop més multipolar, la influència que els Estats Units tenen entre nosaltres encara és abassegadora, de manera que les seves eleccions marquen el rumb del món. Però tenen els estatunidencs tenint uns valors compartits?

**MODERAT PER
JOAN SALICRÚ**

Secció elaborada
amb la col·laboració de

ALIANÇA MATARÓ
Assegurances de salut

La primera pregunta, que donaria, segur, no per una sinó per a centenars de tesis doctorals: es pot dir que la societat nord-americana comparteix uns mateixos valors, malgrat la més que evident polarització?

JOSEP MARTÍ BLANCH — Aquesta és una pregunta difícil de respondre, però per no defugir-la, jo diria que el problema no són els valors compartits, que sí que existeixen, sinó la interpretació que en fa cada bloc del país. Quan es baixa del raonament abstracte i es passa a una guia de vida o d'acció política és quan tot falla. Per exemple, els estatunidencs continuen compartint el valor de la llibertat individual? No trobaràs cap nord-americà que et digui que això no forma part del seu catàleg de valors, d'ell i del país. Insisteixo, ha estat l'hora de posar a la pràctica aquests valors quan demòcrates i republicans s'han separat molt i entremig, cada vegada, hi ha un buit més gran.

XESCO REVERTER — Absolutament d'acord. En els últims potser vint o trenta anys s'han anat separant cada vegada més les dues Amèriques. Totes dues et diran que són les grans defensores d'aquests valors i que l'altra part n'amenaça la puresa. Perquè si tu preguntes a banda i banda

pel concepte de llibertat, de democràcia, de justícia, d'igualtat..., tots els dos bàndols se'n declararan ferris defensors, però segurament també et diran que a l'altra part els amenaça. I això és la gran diferència amb fa trenta o cinquanta anys, quan hi havia una comunió d'entesa sobre què representaven aquests valors. Ara això s'està perdent.

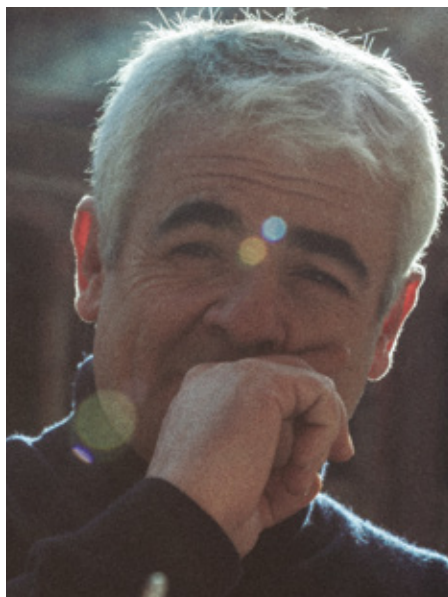
J. M. B. — En aquestes eleccions, es veu clarament això que estem dient. Al final, amb paraules diferents, el que han aconseguit els dos partits és el mateix. És a dir, hi ha una part molt important del corpus electoral americà que creu en això que estava explicant ara el Xesco: els republicans diuen que si guanyen els demòcrates els Estats Units com a país desapareixerà perquè no es pot permetre un segon mandat en l'agenda *left*. Desapareixeran els Estats Units perquè aquest partit té una agenda que va laminar i destruir els valors fundacionals sobre els quals va fundar el país. Aquest és el discurs. I de l'altra banda, el discurs demòcrata és: si guanya Trump, els Estats Units desapareixeran perquè lliscaran inevitablement per un pendent d'autoritarisme i en un mandat en tindrà prou per carregar-s'ho tot. Estan allà mateix: si guanyen uns cau el país per una

cosa, si guanyen els altres cau el país per una altra. Aquest és el relat general, el marc més gran que tenen aquestes eleccions i crec que entronquen amb la pregunta inicial i el que t'ha contestat el Xesco: els valors hi són però la interpretació que cadascú fa sobre els valors de l'altre és molt diferent.

X.R.— Hi ha un punt interessant sobre el qual reflexionar en termes històrics, que és saber per què es produeix ara aquest trencament en la interpretació de valors. Això també té a veure amb el moment contemporani que vivim i el que causa l'extrema dreta a moltes parts del món, que és una extrema dreta molt disruptiva. De fet, quan els Estats Units han brillat més, ha estat quan el país estava molt unit perquè tenia un enemic comú, que, aleshores, era la Unió Soviètica i el comunisme. Tots hi eren al darrere i ningú posava en qüestió aquests valors perquè tots els compartien i els definien respecte a aquest enemic i és el que els diferenciava –la llibertat, la justícia, el lliure mercat– de la Unió Soviètica. Quan, al cap d'uns anys, perden aquest enemic comú, els Estats Units comencen a disgregar-se internament. És una constant en la història nord-americana: la guerra civil es produeix després que hagi hagut la independència i hagin aconseguit fer un país, i durant un temps tots remunys junts, però hi ha un moment que s'obliden una mica dels orígens i del que els unia i comencen a aflorar totes aquestes diferències. És un país que té aquest mal intern: quan li falta una unitat inicial o li falta un enemic, afloren aquestes diferències, perquè realment dins els Estats Units hi ha països molt diferents.

De totes maneres, fent d'advocat del diable, tots dos s'han posat d'acord que existeixen uns valors compartits pel gruix de la societat nord-americana. Però això no és gens obvi que passi en altres països del món, començant per casa nostra. Per tant, que allà segueixi passant, és quelcom rellevant, no?

X.R.— Sí, sí, absolutament. Quins valors defineixen Catalunya o Espanya? Ens costaria identificar-los. Segurament ens rascaríem el cap i al final trauríem coses, però no és gens obvi. La diferència amb els Estats Units és que aquests valors

continuament estan en boca de tothom. De tothom: de líders polítics, de mitjans, etc. I també a les escoles, on des de ben petits inculquen als nanos la importància d'aquests valors: el tema de l'individualisme, l'esperit de superació, la idea que teòricament tots naixem amb les mateixes oportunitats... És un país que continuament et recorda aquest missatge i on continuament s'està citant la Constitució i la Declaració d'Independència. I el fet que ells tinguin sempre aquests moments tan vius i tan a la memòria, és també el que, en part, ens diferencia de nosaltres. Perquè aquí ningú cita la Constitució, si no és per tirar-se-la pel cap els uns als altres. I, malgrat que la dels Estats Units és una constitució que està demostrant que també té

“Fariem un esforç per entendre'ls més, si els nord-americans fossin grocs i tinguessin els ulls estirats. Com que se'ns assemblen, pensem que són com nosaltres. I no”

molts problemes, hi ha un punt d'orgull i per això es recorda constantment. És aquesta feina que es fa des de l'escola fins a l'edat adulta, de recordatori, el que ajuda a mantenir una certa cohesió també sobre tots aquests valors.

Com ha vist aquesta paradoxa sobre el terreny Josep Martí Blanch, després del viatge que hi ha fet durant dos mesos fent unes postals d'estiu per a La Vanguardia?

J.M.B.— Per no buscar el paral·lelisme a Espanya: si tu te'n vas a França, allà es posen permanentment a la boca la República francesa i els valors de la República. I els francesos també et diran que pivoten sobre els mateixos valors compartits, però la interpretació que en fan de cara a la seva acció política és totalment diferent. I si te'n vas al Regne Unit o a Itàlia, crec que viuràs una mica el mateix. Ara aquí a Espanya, amb el problema territorial per resoldre, aquest paral·lelisme és més complicat, però durant molts anys va funcionar la narrativa que Espanya havia fet una gran feina en la Transició i de tot allò n'havia sortit una democràcia que era mòdica, un consens que vam trencar cap al 2010. Des de llavors tothom diu que defensa els mateixos valors però la interpretació va pel mateix camí que als Estats Units. Vull dir que els EUA ens serveixen una mica per saber per on van els trets. No és una cosa que només passi allà. Això també és important assenyalar-ho.

Passem a una altra qüestió. Fins a quin punt està esbiaixada la visió que tenim dels Estats Units des de casa nostra?

X.R.— Pequem molt de tenir una visió simplista del que és aquest país. És cert que és un país jove i és un punt naïf, i potser no té la profunditat històrica que poden tenir altres països, però jo, que he viscut allà cinc anys, he arribat a la conclusió que és un país molt complex, molt divers, amb moltes diferències, i amb una gamma de grisos immensa. I, aquí, a Europa, tenim la tendència a simplificar-los molt i a veure'ls una mica a tots plegats com a indis i vaquers. I quan ets allà, t'adones que la profunditat és molt més gran. Et diria això com a idea de com els veiem. També és cert que ells, amb la seva pròpia indústria i la seva cultura, també han contribuït a

generar aquesta impressió. Però les diferències territorials i de caràcter són molt grans dins els Estats Units mateix.

El viatge que aquest estiu has fet per tot l'interior del país, Josep, ha amplificat la sensació de diversitat en termes de valors?

J. M. B.— Molt, perquè abans només havia estat a les grans ciutats. El primer que vaig pensar és que no estava visitant un país sinó un continent sencer, on van emigrar diferent gent a diferents llocs, agrupats per cultures... En alguns llocs on he estat, he constatat que el fet de ser –en el nostre imaginari, si més no– blanc i caucàsic acaba sent un parany perquè penses que han de ser més o menys semblants a tu. I no. Crec que fariem un esforç per entendre'ls més si fossin grocs i tinguessin els ulls estirats. Als Estats Units hi ha tot un continent.

Pot posar un exemple?

J. M. B.— Sí. He arribat a la conclusió que a la faixa central dels Estats Units, el vidre que t'has de posar a les ulleres, per exemple, a l'hora d'entendre la idea de Déu, és molt semblant al que podries tenir anant al Magrib. És un Déu diferent, d'acord, però és un Déu que també està present a l'espai públic i que regeix la vida de moltes famílies. Hi ha ateus, sí; hi ha agnòstics, sí; hi ha gent d'altres religions, sí; però la religió majoritària, que és seguir Crist, està molt impregnada. Viuen la religió com aquí? No, aquí s'ha convertit en una cosa absolutament privada, les esglésies tenen molts problemes per omplir, trobaries quatre famílies comptades que comencen el dia donant-se la mà per esmorzar i donant les gràcies a Déu... Venint d'una Europa que està carregada d'esglésies i de monestirs, però que és laica, allà he tingut la impressió que estava en un lloc que no és pas laic. Formalment l'església no legisla, però he estat a llocs on, quan passes, penses que hi ha més esglésies que persones. A més, hi vas un diumenge i veus que els temples fan quatre torns i tots estan plens. I quan he parlat amb la gent –als bars, als restaurants, als supermercats, als hotels, pel carrer–, m'he trobat molta gent que em preguntava si crec en Déu o no. Aquí, si crec, només m'ho pregunten els amics. Hi ha parts d'Amèrica on això no va així, però hi ha parts d'Amèrica que sí.

X. R.— Una cosa que em sobtava a mi és la diferència dins els mateixos estats. Acostumem a parlar dels Estats Units dient que hi ha els estats vermells i els blaus; els republicans i els demòcrates, i sembla que sigui un país partit en dos. Però a dins de cada estat es reproduïx aquest patró. En el sentit que tu te'n vas a les ciutats de l'estat de Nova York i són abassegadorament demòcrates. Però, dins al mateix estat, si fas vint o trenta quilòmetres cap a les zones rurals, et trobes en un univers molt més blanc i un vot molt més republicà. Per tant, la fractura no només existeix en els estats, sinó dins dels estats. És una de les coses que des d'aquí la veiem com si fos un mapa amb dos colors, però hi ha molts més tons.

Fins ara parlàvem dels valors nord-americans cap endins. Ara us volia preguntar

“La diferència nostra amb els EUA és que els valors estan contínuament en boca de tothom. També a les escoles, on des de ben petits se'ls inculca el valor de tenir aquests valors”

cap enfora. Arreu del món, decau la influència dels Estats Units en termes de valors?

X. R.— Aquest és precisament un dels valors de l'imperi americà. En el moment del seu màxim apogeu, aquests valors entraven a totes les cases de gran part del món. Ara bé, un cop acabada la guerra freda, que la guanyen, passa l'atemptat de l'11 de setembre, la guerra a l'Iraq, la crisi econòmica del 2008, la victòria de Donald Trump... Les darreres dècades hi ha hagut una sèrie d'elements que han canviat els Estats Units, de forma que, si aquest país era un referent per molta gent, ara, arran de tots aquests fets, ho és cada cop menys. I aquestes disfuncions contínues que veiem als Estats Units només fan que malmetre'n encara més el seu prestigi. A quin país occidental hi ha dos intents assassinat d'un candidat presidencial? No passa enlloc més. I si això ho traspassem als valors, jo crec que, malauradament –perquè en el fons també són els nostres valors–, en una part del món ja no se'ls miren amb gaire interès. Avui, cap país amb vies de desenvolupament té com a objectiu ser com els Estats Units. Potser fa uns anys, en el somni d'un dirigent sí que era així, perquè era un país que, malgrat que tenien contradiccions, tenien un progrés, unes llibertats, unes oportunitats... i la gent se'n volia anar cap allà. Ara, un ciutadà de Cambodja, per posar un exemple, o un ciutadà d'Etiòpia no crec que tingui com a referent els Estats Units. Potser tampoc volen ser la Xina, però s'escoltaran també aquest model i el valoraran. El poder d'atracció que eren els Estats Units s'està perdent.

És positiu que s'hagi rebaixat aquesta influència dels valors culturals nord-americans arreu del món o no?

J. M. B.— Amb les seves imperfeccions –soc massa vell per canviar les idees del tot– continuo pensant que, per exemple, entre la Xina i els Estats Units no hi ha color, encara que allà intentin atemptar Trump dues vegades durant la campanya. Sempre serà millor un model en què hi ha llibertat de premsa, llibertat d'empresa, on per fer-te ric no cal ser amic (o no sempre, ho hauríem de matisar) dels governants del partit... Amb les seves imperfeccions, puntualitzo, perquè Estats Units segueix sent un model de democràcia aristocràtica: allà

“L’agenda política que tenim a Europa és clavada a la dels EUA. Arriba tot amb una mica de retard, però arriba. Per exemple tota l’agenda d’ideologia de gènere”

una persona com jo ho té difícil o impossible per ser senador. Però és un model que jo continuaré defensant, perquè crec en la supremacia dels valors d’Occident davant dels valors que defensen els autoritarismes, ja sigui de la Xina, el Golf Pèrsic o Rússia. Per tant, un espai de plena llibertat d’acció de les idees, on et parteixes la cara a través de la paraula i a vegades guanyes, a vegades perds, sempre és positiu. I, per tot això, per a mi, estats Units segueixen sent atractiu. A la resta del món, i com parteixo l’opinió del Xesco, hi ha llocs on

els Estats Units no tenen cap valor com a símbol a imitar. Ara, malgrat tot, continuen tenint Hollywood i una influència gran sobre una part del món que encara té alguna cosa a dir o que hauria de tenir alguna cosa a dir, que som els europeus. I en això sí que entenc que encara són predominants: l’agenda política que tenim a Europa és clavada a la dels Estats Units. Aquí arriba tot amb una mica de retard, però, per exemple, l’agenda d’ideologia de gènere, que als Estats Units té força importància, aquí ara també la té.

X.R.— Els Estats Units són el que són perquè han aconseguit fer el model de país i de societat en el qual Europa ens hem emmirallat –en el fons tots som els seus aliats–, i gràcies a això l’Occident encara té un pes important al món. Sens dubte a Europa, i ara parlant egoïstament, ens convé que els EUA aguantin i no s’ensorrin. Primer, perquè és el germà fort d’una aliança militar, l’OTAN, i qui ens pot protegir depèn de segons que passi, i, el última instància, perquè sumats fem la força: si falla la pota principal, si els Estats Units entren en aquest declivi, si són incapaços de re-formar-se, si aquest sistema polític cada

“El declivi en la influència mundial dels EUA ens convé que sigui tan lent i poc traumàtic com es pugui, perquè al darrere hi podem anar tots”

cop més encotillat no és capaç de modernitzar el país... tots en patirem les conseqüències. Aquí, a Europa, perquè haurem perdut el principal aliat i potser també el principal soci preferent. I sols, òbviament, continuarem vivint, però no amb la tranquil·litat amb què ho hem fet les últimes dècades. Per tant, com a Europa –malgrat que jo no em declari un fan absolut dels EUA–, sí que crec que ens convé que el seu declivi sigui tan lent i poc traumàtic com es pugui, perquè al darrere hi podem anar tots.

MONOGRÀFIC

El càstig és educatiu?

Avui en dia, la paraula càstig té mala premsa. Però ben proporcionat i sense arbitrarietat, les sancions poden ser educatives?

ENTREVISTA
“Calen límits, calen sancions, calen conseqüències”
Oriol Farrés

OPINIÓ
Sandra Martínez
El rol del càstig en les polítiques públiques

OPINIÓ
Marisa Moya
El càstig és educatiu?

OPINIÓ
Ricardo Pellón
Una mirada respecte el càstig

OPINIÓ
Cinto Amat
Del suplici del cos a l'autoflagel·lació de la psique

El càstig és educatiu?

ORIOL FARRÉS

“Calen límits, calen sancions, calen conseqüències”

Aquest professor agregat del Departament de Filosofia de la UAB i especialista en filosofia política pondera la història de la cultura del càstig des d'aquest àmbit i el de la filosofia del dret.

TEXT: JOAN SALICRÚ / FOTOS: SERGIO RUIZ

La paraula *càstig* ara mateix sona fatal.

Sí. Té unes connotacions negatives, almenys en el discurs públic més habitual i políticament correcte. I fins i tot es diu que no s'ha de castigar i s'utilitzen altres paraules que poden ser sinònims però que atenuen aquesta càrrega més feixuga: es parla de *conseqüències* en lloc de *càstigs* en l'àmbit de l'educació dels infants i en alguns llocs també de *sancions*. Però no ben bé de *càstigs*, perquè *castigar* té molta mala fama. Què passa amb el càstig? El necessitem però no el volem anomenar. El càstig s'ha convertit en una espècie de tabú.

No sé si és tabú, però per a un cert sector social d'àmbit progressista és anematzada. Això és bo?

Cal intentar esbrinar com es justifica el càstig, si és que es pot. Sobre això s'ha escrit en filosofia del dret i en filosofia política. Fins fa relativament poc, hi havia tres grans teories tradicionals del càstig. La primera és la dissuasiva: les penes serveixen per dissuadir l'individu d'infringir les lleis. Té un sentit institucional. Dissuasiu per al mateix que ha comès el delicte; se'l castiga perquè no ho torni a fer, i dissuasiu

també per escarment, com a exemple, per als altres.

I la segona teoria?

La teoria de la justícia retributiva. Cesare Beccaria, que el 1764 va escriure *Dels delictes i les penes*, va representar una ruptura amb la tradició perquè estava en contra de les tortures, dels càstigs arbitraris, de la pena de mort, i estava a favor de la presumpció d'innocència. I, fins i tot, estava a favor de la proporció entre els delictes i les penes. Va escriure: “Hi ha d'haver una proporció entre els delictes i les penes; com més greu és el delicte, més greu ha de ser la pena”.

D'on ve això de la justícia retributiva? Com podem justificar els càstigs en termes retributius? Situem-nos al 1750 aC: el Codi d'Hammurabi. Moltes vegades se l'ha associat amb l'expressió “ull per ull, dent per dent”, tot i que prové de la Bíblia. Això és la retribució en estat pur. “Tal fas, tal pagaràs”. Sempre s'ha vist com un codi molt sever. I un es podria preguntar: no és el càstig una mena de venjança disfressada i ritual? “Ull per ull, dent per dent” ens sona horrorós, però aquest inici de justícia

retributiva que significa el Codi d'Hammurabi ja representa una limitació.

Dissuasiva i retributiva. Vegem la tercera...

La teoria rehabilitadora: el delinqüent és un malalt a qui cal rehabilitar, reinserir. Hi ha algú que no funciona correctament en la societat, té una conducta desviada, i se l'ha de poder rehabilitar. A aquesta mena de malalt se l'ha de guarir. És el càstig com una forma de medicina. Ara, és clar, ens podem preguntar: fins a quin punt el sistema penitenciari realment és rehabilitador? I l'altra pregunta que ens podríem fer és la de Foucault: Què significa això de rehabilitar? Què vol dir defensar la societat? Quina societat?

Hi ha més teories?

Més modernament han aparegut tres teories més. Comencem per la teoria educativa, de la filòsofa Jean Hampton, finals del segle XX. Suposa una certa novetat. Afirmar: els càstigs serveixen fonamentalment per educar. La teoria educativa denuncia que tu no cometràs el delicte perquè tens por de l'amenaça, critica la teoria

El càstig és educatiu?

dissuasiva perquè és xarop de bastó. No es tracta de venjar res, diu Hampton, i tampoc de retribuir perquè, un cop feta, una acció és irreversible. Per a ella es tracta d'ensenyar que el que s'ha fet està malament; castigar per facilitar que el delinqüent faci un aprenentatge moral. En el seu article parla de l'àmbit familiar, però també de l'àmbit social. És una teoria que pressuposa dues premisses molt discutibles. Una: que algú està en possessió d'un cert objectivisme ètic. Si saps castigar perquè alguna cosa s'ha fet malament, és que hi ha una veritat objectiva sobre els valors. Segur? I l'altra premissa és que tots som lliures moralment. I acaba dient una cosa molt interessant: el càstig no és el que es fa al criminal, sinó el que es fa per ell, per educar-lo.

Quines dues teories ens queden?

Una cinquena teoria, també de finals del segle XX, de Richard Dagger, la del *fair play*. Diu: en un sistema social de cooperació, mitjançant regles, sempre n'hi ha alguns

“Ara es parla de conseqüències, de sancions... Però de càstigs no, perquè castigar té mala fama. És allò que necessitem però que no volem dir. El càstig és un tabú”

APASSIONAT REPUBLICANISTA

Oriol Farrés parla voluptuosament, a vegades molt pausadament, però sempre amb delit. Matisa, s'autoesmena, corregeix, afina. Es nota que la seva feina l'apassiona i que busca la perfecció. Oriol Farrés i Juste (Sabadell, 1980) és professor agregat del Departament de Filosofia de la Universitat Autònoma de Barcelona. S'ha especialitzat en filosofia política, ètica i retòrica. Ha traduït al català obres del filòsof estatunidenc John Bordley Rawls i de la filòsofa alemanya Hannah Arendt. També ha publicat a Edicions Enoanda *Escrits republicans* (2022) i no en va es defineix com a neorepublicanista. Ha centrat la seva investigació en la retòrica i figura de Maquiavel.

El càstig és educatiu?

“És igual de perjudicial la repressió sense límits que l’absència de límits. Les nostres accions tenen conseqüències”

que són *free riders*, que són uns aprofitats. Ell creu que s’ha de fer una reparació a les víctimes d’aquests actes il·lícits que es puguin haver comès.

La sisena teoria, la neorepublicanista, diu que podríem justificar el càstig sempre i que les regles siguin clares i públiques, sigui previsible tot el que passarà i que no hi hagi arbitrariedad, de tal manera que seria un ús de la força que es poden permetre les institucions públiques sempre que estiguin regulades i controlades democràticament. Per tant, acceptaríem el càstig sempre que fos articulat de manera republicanista.

I, com a “última oferta”, va aparèixer els anys setanta la justícia restaurativa,

que involucra totes les parts que participen d’un conflicte. De manera dialogada, per trobar una solució comunitària; s’ha usat molt en processos de pau i reconciliació. Es pretén restaurar el dany causat a les víctimes. El problema d’això és que a vegades, fent aquests processos, se les pot revictimitzar, perquè se les obliga a passar tot un procés, de nou. És la setena justificació del càstig. Però ja podem anar afegint-ne: cadascuna d’aquestes perspectives ens donarà una veritat, però farà ombra a totes les altres. I sobretot, si ens entestem a buscar una justificació del càstig, no ens hem fet la pregunta filosòfica de veritat, que és: realment cal castigar?

Anem al moll de l’os. Si no castigues, si no sanciones, com subratlles les normes i alertes contra el seu incompliment?

És complicadíssim. Perquè quines són les alternatives? En l’àmbit familiar i en l’àmbit escolar he trobat encara una altra teoria, la de la disciplina positiva, de Jane Nelsen. Diu: no es tracta de corregir l’infant, sinó de connectar amb ell, d’establir-hi un vincle emocional. Per què... quines són les conseqüències psicològiques de castigar? Segons els estudis que cita Jane Nelsen, el càstig provoca repressió i provoca addicció a l’aprovació dels altres. Per tant, personalitats que estan ferides.

La teoria de la disciplina positiva diu que hem de ser amables, però fermes. Ara bé, què passa quan hi ha una reiteració de la vulneració d’una norma? Quan en una classe, un nano està cridant i no permet a la resta escoltar l’explicació del mestre? Doncs Nelsen diu que cal “establir sancions justes i raonades sense castigar de forma arbitrària”. Ah caram! Castigar és dolent; una “sanció justa i raonada” és bo. Hem dividit el concepte en una part bona i una part dolenta. O sigui, la mateixa Jane Nelsen fa una resignificació del càstig, però manté la paraula *sanció*. Què em fa pensar això? En allò que des de determinades innovacions pedagògiques s’ha dit sovint: el que cal és no tant castigar com establir una conseqüència a partir de les normes. I, per tant, que aquesta conseqüència tingui a veure amb el fet que s’ha donat i que sigui aplicada a curt termini i immediatament, si pot ser. Que no sigui un càstig arbitrari.

El càstig és educatiu?

Segons vostè, la qüestió és que en cap cas aquests càstigs siguin arbitraris.

Si donéssim per bo –i no ens costa fer-ho perquè tots vivim en societats que tenen cossos i forces policials i que tenen l'administració de la justícia i el sistema penitenciari– que s'ha de fer un ús de la força per contenir, per evitar o, sinó, per tal de sancionar, com diria Nelsen, aquests determinats actes, això, no es pot fer arbitràriament. No es pot fer a voluntat. Aquestes són les grans lliçons que ja venen des de fa 4.000 anys, des del Codi d'Hammurabi, passant per Cesare Beccaria, a la Il·lustració, al segle XVIII.

L'ús de la força i de la violència de manera indiscriminada i arbitrària no és correcte. Si s'ha de poder fer d'alguna manera, hauria de mantenir aquests principis de publicitat, claredat, previsibilitat, proporcionalitat, no arbitrariedad, control democràtic, regulat i no discriminador. Perquè si no passa que els càstigs, deixats a la inèrcia de la societat, en l'ordre social actual, tendiran a caure sobre aquelles persones que formen part de grups més vulnerables, més marginats, més estigmatitzats, etc. Per tant, ens trobarem de cop i volta que l'ús del que semblava una idea per mantenir la vida pública segura i per mantenir el bé públic i el bé de cadascun dels particulars es converteix en un ús de la força indiscriminat, arbitrari.

El sistema de sancions, de control, de límits que tenim per part de les institucions és avui prou proporcional, no arbitrari? Ja sé que és perfectible...

Em quedo amb la perfectibilitat. Quan les coses es fan bé, cal que siguin, no et diré aplaudides, però sí reconegudes. I és bo que es facin bé. Però vist que quan es fan malament és tant el mal, gairebé hem de partir de la base que el que ha de ser normal, el que cal, és que es facin bé. A vegades hi ha excepcions i malgrat els nostres sistemes actuals –que si els comparem amb els que hi ha hagut al llarg de la història són molt millors, sense cap mena de dubte– no ens hem de posicionar en la idea que hem de deixar les coses com estan i no tocar res. Cal continuar plantejant-se la pregunta sobre el càstig i continuar imaginant alternatives, però a l'hora

d'aplicar-les també fer-ho amb molt de seny i molta prudència, perquè, amb això no es pot jugar.

Les minories que vostè deia, les classes socials més fràgils, sembla que en alguns casos paguen el cost més gran d'aquest sistema de sancions. El càstig estigmatitza?

També ens hauríem de preguntar si el càstig distingeix per gènere i per altres condicions. Hi he pensat perquè fa poc he vist la pel·lícula *Retorn a Reims*, de Jean-Gabriel Periot i Didier Ribon, que s'emmarca en la França republicana just acabada la Segona Guerra Mundial. En teoria és la França que fa una constitució antifeixista i la que ha lluitat contra el nazisme (almenys la Resistència). Inclús en aquest context, com a escarment, a les dones que havien anat amb oficials nazis els rapaven el cap. Era un càstig simbòlic a les dones i que discriminava clarament per gènere. No és un fet actual, però era un context en el qual hom espera que les coses s'haurien de fer d'una forma impol·luta. I no.

I, actualment?

Em costa molt respondre. La correcció política ens conduiria, de forma estadística, a dir que determinats grups més marginats, com poden ser els immigrants, estan sotmesos a més pressió. I, malauradament, hi ha hagut notícies fa poc sobre casos en els quals hi ha hagut actituds racistes per part de la policia. Això ho sabem. Els mateixos prejudicis que falquen determinats estatus són els que després proliferen a l'hora d'aplicar-se la força en aquests sistemes. Per tant, efectivament, aquestes persones estan, d'alguna manera, més en perill. Ara, per què m'incomoda parlar d'això? Perquè soc contrari al punitivisme extrem. No crec que sigui la solució.

Quan es pot qualificar d'extrem el punitivisme?

El punitivisme extrem seria la severitat. Reclamar socialment, mediàticament, cada vegada més severitat en les penes. Fins i tot perdent el principi de proporcionalitat: si ja no hi ha proporcionalitat, la gent acabarà cometent el delictes pitjor, perquè la pena serà pràcticament la mateixa. No

estic a favor del punitivisme extrem. Sé que és veritat que en alguns països s'han arribat a fer grans "avenços" en seguretat, però a quin preu? Poden ser també els innocents els que estiguin empresonats... L'opció extrema no m'interessa.

Què diria a aquells que advoquen pel contrari, per abolir tota mena de càstigs, especialment en el món de l'educació?

El món educatiu transforma *càstig* per *sanció*. O límits. Però si la qüestió és un debat lèxic, la cosa és molt pobra. Perquè llavors només necessitem un diccionari. I algú que escrigui aquest diccionari. I, en el fons, canviar les paraules que no ens agraden. Suposem que una cosa, com deia Jane Nelsen, és sancionar i l'altra castigar. I, per tant, totes les connotacions positives queden a sanció, o límits, o conseqüències, i totes les negatives a càstig. Perfecte, llavors ja ens entenem. Però calen límits, calen sancions i calen conseqüències. És igualment perjudicial la repressió indiscriminada sense límits que l'absència de límits. Hem d'aprendre una cosa important: les nostres accions tenen conseqüències. En tenen per a nosaltres i per als altres. Convindria aprendre-ho. La pregunta és com. I això és l'educació moral. Si hi ha d'haver una sanció (no dic càstig), ha de ser justa, perquè si finalment és injusta, aleshores això convida a la rebel·lió.

Conclusió: es diguin límits, sancions, conseqüències... No ens podem desfer de la idea del càstig.

Cesare Beccaria deia que si tots fóssim savis, no caldrien càstigs. Això em recorda les utopies estoiques, on tots eren savis i tots eren iguals, i tots eren lliures i tots eren feliços. Però aquesta mena d'elitisme intel·lectual també pot ser una mica perillós. Jo no em puc imaginar ara mateix un ordre de convivència sense sancions. Tots ens en beneficiem, d'això. Per tant, aixecar totes les sancions és igualment dolent. Es tracta de recordar la metàfora d'Aristòtil: la virtut es troba en el terme mitjà. No en diguem càstig si no ens agrada la paraula. Però hem d'aprendre, tots, que no tot val per poder fer que tots puguem ser igualment lliures. Que hi ha d'haver límits. Això vol dir aprendre a regular-se a un mateix.

El càstig és educatiu?

SANDRA MARTÍNEZ

Criminòloga i postgraduada en Mediació Social i Transformació de Conflictes

EL ROL DEL CÀSTIG EN LES
POLÍTIQUES PÚBLIQUES

L'acceptació social del càstig ha anat variant al llarg dels segles. La reconfiguració de l'exercici de l'autoritat i el poder ha anat reavaluant contínuament la seva forma, cada cop més circumscribida a la garantia d'uns drets humans universalment reconeguts, tals com el dret a la integritat física i moral i la protecció davant la tortura.

Així i tot, el càstig continua sent habitual a Catalunya com a eina disciplinària, tant en l'esfera privada com en la pública, i la seva conveniència en àmbits com l'educació, la justícia i la seguretat pública suscita molts debats. De fet, el naixement i l'evolució del dret penal i la pena, així com un dels seus màxims exponents, la presó, ha estat un dels temes que més interès i discussions ha generat en els camps de la filosofia política, la criminologia o la sociologia. Aquesta atenció contrasta, però, amb el poc qüestionament que se n'ha fet des dels partits i la ciutadania. És freqüent que, davant d'un fet violent excepcional, s'adopti una voluntat venjativa i s'advoqui des d'una postura prou acrítica per accions de més control i repressió o per un enduriment de la via penal, l'anomenat *punitivisme*.

Com s'expressa el punitivisme en la seguretat i la justícia?

En primer lloc, és important assenyalar que no és el mateix defensar la punició d'un fet que mantenir una lògica punitivista. Mentre que la primera fa referència a la resposta penal ordinària o coercitiva formal per combatre la violència i la impunitat, el punitivisme és un sistema de creences i pràctiques on el càstig i el seu enduriment esdevé sempre el principal reclam i el mitjà únic i prioritari per a la resolució dels conflictes. El poder punitiu de l'Estat és el que representa la institucionalització de la punició. L'anomenat *ius puniendi* és la potestat estatal per castigar mitjançant els dos ordres repressius existents al nostre dret: el dret penal i el dret administratiu sancionador. Aquest poder

punitiu té uns axiomes limitadors, com el "principi de proporcionalitat de la pena" i, en teoria, també ha d'actuar com a *ultima ratio*; és a dir, tan sols es pot aplicar per l'Estat com a darrer recurs, quan altres mecanismes han resultat ineficients. Tot i això, el càstig sovint s'imposa per conductes considerades poc cíviques o titllades de violentes per un marc ideològic conservador. Alhora, també compleix una funció simbòlica abans de ser aplicat: la producció d'una por dissuasòria. L'amenaça de càstig, i d'una conseqüència encara pitjor, és una de les tàctiques més esteses per tal de garantir l'ordre social.

D'una banda, la dissuasió es basa en la idea que l'avertència latent de conseqüències negatives pot mitigar la motivació per actuar. D'aquesta manera, la por no tan sols serviria per prevenir conductes delictives, sinó també per evitar comportaments dissidents i mantenir l'estatu quo. D'altra banda, la por també juga un rol decisiu en la quotidianitat quan la possibilitat de ser víctima d'un delictes, encara que sigui mínima, condiciona la pròpia percepció de seguretat. Per tot plegat, és comú que s'instrumentalitzin la por des dels partits polítics, i es defensi com una solució miraculosa les anàlisis vagues i les mesures urgents per fer front a la violència o a mers conflictes de convivència, malgrat que això pugui implicar una retallada de garanties democràtiques i de drets i llibertats.

De manera paral·lela, l'actual flux d'informació facilita l'auge del populisme punitiu –la multiplicació de respostes socials a favor del càstig–, usant arguments estandarditzats mancats de reflexió. La difusió de qualsevol notícia la marca la immediatesa i la viralitat i la multiplicitat de veus legitimades, especialment a les xarxes socials, que passen a ser creadores d'opinió. Així, és freqüent que davant de qualsevol conflicte la ciutadania també reclami respostes contundents i visibles, com són una dotació policial més gran, més vigilància i un enduriment de les penes.

Per tal d'analitzar la conveniència social del càstig, ens hem de preguntar: què busquem amb el càstig? Quin

El càstig és educatiu?

objectiu té? Si la finalitat és neutralitzar l'esclat violent, pot tenir un efecte immediat. Però, si ampliem la mirada, cal tenir present que no hi ha cap dada que l'avalí per si sol com a mesura eficient per transformar positivament els conflictes o reduir els índex de delinqüència a mitjà i llarg termini. Al cap i a la fi, el càstig es configura com una relació violenta per se. D'aquí sorgeix l'expressió que "dos mals (el crim i el càstig) no poden donar lloc a un bé". Com que no se centra en la causa ni té en compte altres violències subjacents, sovint s'aplica a les persones que estan més discriminades socialment o que estan en una situació de més vulnerabilitat. Alhora, com que no busca la transformació positiva, la violència simplement canvia de forma, es desplaça de lloc o es repeteix en el temps.

El punitivisme resulta, per tant, un marc simplista i altament ineficax per abordar la complexitat i multicausalitat de les violències, però és cert que alimenta un cercle viciós entre l'esfera política i personal: en absència d'altres models relacionals de referència, sovint reproduïm pulsions punitives, sentenciem amb rapidesa i convertim la set de venjança en el nostre horitzó d'acció, i l'abracem sense prudència ni mesura. Quan dediquem més esforç a buscar un desfogament immediat que a esbrinar com podem prevenir que certes conductes es repeteixin, estem contribuint a la perpetuació de la violència. Hem de ser conscients que, des d'un punt de vista individual, el càstig espera el malestar, el ressentiment i el retraïment progressiu; des d'un punt de vista social, atia la inseguretat i la desconfiança i, en conseqüència, la ruptura de vincles i l'individualisme.

Quines alternatives es plantegen?

En l'àmbit de la seguretat, les alternatives que es plantejen es basen en la inversió en política social en detriment de la política punitiva. Això implica enfortir la prevenció de la violència atenent les seves causes i els contextos en què tenen lloc, i promoure la prevenció dels conflictes, és a dir, fomentar que les persones tinguin les aptituds necessàries per afrontar pacíficament un conflicte. Aquest marc antipunitivista també suposa l'obertura de processos de diàleg i participació amb la població, i la promoció de respostes coordinades a múltiples nivells —institucional, social i policial. S'ha demostrat que professionals no tradicionalment vinculats a la seguretat, com educadors de carrer o mediadors comunitaris, poden impulsar projectes amb un impacte evident en la millora de la qualitat de la convivència i la reducció de les violències.

En l'àmbit de la justícia, i en contraposició a la justícia retributiva, la promoció d'una òptica restaurativa se centra principalment a trobar la via més adequada i constructiva per reparar els danys causats per l'acció, i a restituir, en la mesura del possible, el benestar de totes les persones implicades. La justícia restaurativa promou la participació activa tant de la víctima com de l'acusat i, si s'escau, també de la comunitat. Té per finalitat l'impuls d'un abordatge integral de la violència, entesa com una violació de les relacions i els drets de les persones. Si bé no se sol parlar

en termes de càstig, no exigeix d'obligacions i responsabilitats. En aquesta línia, a Catalunya s'ha aprovat aquest 2024 el Programa Marc de Justícia Restaurativa, i fa anys que es desenvolupen accions restauratives complementàries a la condemna, com la mediació penal, les entrevistes responsabilitzadores amb els victimaris i els cercles de diàleg, alhora que s'apliquen mecanismes menys aflictius que la privació de llibertat o les multes, com les Mesures Penals Alternatives (MPA) i les anomenades Mesures Alternatives a la Sanció Econòmica (MASE), que tenen una intencionalitat educativa expressa i manifesta, i busquen enfortir el vincle amb la comunitat a través del treball, la implicació cultural o la formació. Totes aquestes accions estan obtenint resultats molt positius en la reparació de les víctimes, la millora de la convivència i la disminució de la reincidència.

En tot cas, les pràctiques antipunitivistes posen en valor la interdependència i parteixen de la capacitat de les persones i les comunitats per actuar creativament i col·lectivament en la promoció d'una cultura de la pau enfront d'una del càstig. Si bé tots experimentem impulsos punitius, i són comprensibles i inclús inevitables en certs moments, no per això són lògiques a acceptar acríticament o de legitimar si el que busquem és no agreujar el conflicte o obtenir garanties de no repetició. El nostre sentit de la justícia i la nostra forma de buscar seguretat no poden ser l'excusa per deshumanitzar els altres, i per gaudir fent-ho, perquè llavors reproduïm patrons abusius. Ho hem de tenir clar: la violència sempre engendra més violència. Proposar mesures reactives i coercitives és la via més ràpida i fàcil, però no la més efectiva. L'ús del càstig com a imperatiu alimenta una alarma social permanent, i promou alhora la segregació, la desigualtat i la desvinculació, factors de risc en la comissió de conductes reprovables o delictives. Les respostes pausades i integrals són més lentes i molt més complexes, però són les úniques que asseguren resultats més transformadors.

Sandra Martínez i Domingo és criminòloga i educadora social. Coordinadora de l'àrea "Alternatives de seguretat" de l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP)

El càstig és educatiu?

MARISA MOYA

Mestra i psicòloga

EL CÀSTIG ÉS EDUCATIU?

Pels que sentim que el nord en l'educació sempre hauria d'apuntar cap a la dignitat i el respecte, el títol d'aquest article és, fins i tot, molest. Costa haver de continuar argumentant, desglossant els perquè, de la necessitat d'abandonar una tàctica que es fa servir a l'educació i que, de fet, no hi té res a veure.

L'educació punitiva té el poder d'establir relacions de verticalitat social, de violència i allunyades de la cooperació humana. Així, el càstig apunta a una concepció de l'educació que s'allunya de la guia, el suport, el modelatge i la inspiració que cada nen necessita per formar part d'una espècie social que depèn essencialment de la resta per sobreviure, aprendre i transcendir. Per què el càstig, una tècnica que s'ha acceptat universalment com a beneficiosa i necessària, falla estrepitosament? No s'aplica de manera efectiva? Cal ser encara més durs?

Penalitzar per no saber, per no poder, fins i tot per no voler... deixa més tranquil l'educador. I mentrestant els nens es descoratgen de cara a la millora i l'aprenentatge. Com si fos un bumerang, la conseqüència més freqüent del desànim infantil és unir-se a un comportament socialment inacceptable. No precisament a l'altre comportament, que seria l'apropiat i allò que voldríem.

Allò que l'adult anomena *bon comportament* està en el seu món oníric. L'adult el necessita, però no el sap modelar. Els nens queden en una mena d'aïllament de dades. Haurien de poder endevinar com es resolen les dificultats de manera humanitzada, sense agressivitat ni violència. I, per tant, és el peix que es mossega la cua, una espiral en la qual la societat en conjunt està molt ben instal·lada... Així de llargs són els tentacles de l'educació o el succedani que se subministra.

La intenció dels educadors és bona, allunyar els fills i alumnes del que els pot fer sentir malament a la vida. Ara, el resultat en aplicar el càstig és que tant els fills com els alumnes s'allunyen de la connexió amb el seu propi cervell, de la millor versió de si mateixos en l'adversitat. També de la comunicació afectiva i efectiva amb els seus referents. Aprenen des de la culpabilitat i

la por. La vergonya no és, segur, el millor catalitzador de les sinergies de creixement, aprenentatge i desenvolupament personal.

Per on començar?

Amb un plantejament necessari que l'adult no es fa gaire sovint. Per què els nens fan el que fan? Però en comptes de començar per aquesta reflexió, hi ha un incommensurable nombre de creences que ens insten a allò més còmode (allò de "sempre s'ha fet així") i desconnectat (absent de sensibilitat i informació) amb la gran responsabilitat que suposa educar. La paleta de respostes a l'hora de buscar excuses i justificacions per castigar pot ser tan diversa i a la vegada tan coneguda que ens l'hem cregut i seguim interaccionant amb la infància com si totes aquestes creences fossin objectives i reals.

No, res a veure amb tota aquesta heurística de la ment del progenitor, educador: el comportament és comunicació i una conducta inadequada és un senyal de maduració biològica i/o de falta de dades i entrenament en habilitats per viure de manera ètica. I el càstig és una conducta egocèntrica de l'adult, la seva inseguretat per afrontar un repte. És una manera ràpida de fer, basada en el judici i que deixa de banda el nen. Mirar sense veure.

Venim de la nostra història, és clar. Realment, no tenim habilitat per gestionar els nostres enuigs, no suportem els de la canalla i el que volem és que les conductes inadequades desapareguin. Pur control i correcció. Ens oblidem del que és decisiu: la connexió per a la cooperació. I, en realitat, per participar de manera genuïna en societat, la cooperació, connectar amb un mateix i aprendre a comprendre la resta són requisits indispensables. És un objectiu difícil d'aconseguir simplement per la quantitat d'estralls a què ha estat exposat el caràcter infantil. Seria quasi prodigiós poder detectar les necessitats dels altres i interessar-s'hi quan un nen sovint ha vist desestimades les seves.

Però arribats aquí, se'ns ha quedat "la major" al tinter: és igual que a l'adult el constrenyi la societat del benestar; a la infància el que l'interessa de manera inexcusable és assegurar la pertinença i comptar amb relacions

El càstig és educatiu?

i vivències per experimentar que, mitjançant l'aprenentatge, poden viure. No ho poden escollir, ho necessiten! I, encara que ens pesi, en la societat del vertigen la construcció d'un ésser humà és lenta.

La resta, tot el que ens expliquem com a adults quan som incompetents a l'hora de resoldre conflictes de manera digna, només són apòsits que necessitem per amagar inseguretats, incapacitats, pors i també ràbia... i és que tenim pressa per aconseguir resultats.

Moltes vegades trobo a faltar que fos més evident la configuració de l'òrgan del pensament, la seva mida i el seu pes, en funció de la nutrició i el tractament integral.

En aquesta societat que sembla que cuida les dietes... encara n'hi ha amb crostes de sal i de sucre, i no ho dic només literalment. Es cuiden els estòmacs, s'avalen desenvolupaments físics i es continua tractant malament o molt malament el cervell dels nens i nenes. Tractar les situacions de comunicació humana amb desgana, sense dedicació, amb poca atenció... fer servir la imposició i la prohibició i voler, tot i així, resultats optimitzats denota que tota la càrrega d'esforç serà per part del receptor. I sense inversió he de recordar que és difícil obtenir un bon resultat.

Pessimisme: el coratge com a requisit previ

Per alleujar les nostres responsabilitats, hem de dir que als nostres gens hi ha molta herència d'afectes no regulats, d'escasses habilitats d'autocontrol. Viure en la societat del mer control i la correcció va implicar copiar i repetir, justificar a través d'aquest intèrpret intern del qual ja ens va parlar Gazzaniga pel qual el cervell busca coherència en les actuacions, i si no n'hi ha, la inventa.

Hem mantingut entre tots el que clarament s'evidencia avui en dia que no funciona. S'ha de reconèixer que castigar és exercir violència sobre algú que no es pot defensar de nosaltres. Aquest és el primer pas, responsabilitzar-se de l'impacte que tenim en el sistema nerviós autònom dels nostres fills promovent el camí de la reactivitat en lloc del trajecte de l'autoregulació i la reflexió. I tota la teoria no té poder transformador si no cospa la realitat de la pràctica: reconèixer, responsabilitzar-se i reparar. Que no és senzill, però és ineludible.

Descarregar la responsabilitat de la resolució constructiva dels conflictes sobre nens que no van tenir models de com es fa, ni als quals tampoc se'ls va permetre assajar habilitats... és ometre la nostra contribució en la grandíssima carència en tots els estaments socials. Només ha de fer vostè, lector, un petit registre, observar, a casa seva, a l'empresa, al carrer, als mitjans...! Com poden comprendre, l'últim que necessiten els protagonistes de la pròpia arquitectura són plànols i materials que no aporten solidesa a la construcció, sinó que més aviat minen la confiança. Fet en nom de la motivació.

Fixeu-vos que acabem vivint en un *edifici* del qual nosaltres mateixos creem els plànols, cap als nostres tres o quatre anys cronològics (Jane Nelsen). L'ànim o el desànim estan a l'aleró, els tripula l'educació. Potser no de manera determinant, però sí quasi.

“El càstig és una conducta egocèntrica de l'adult, el càstig és la inseguretat de l'adult per afrontar un repte. És una manera ràpida de fer, basada en el judici i que deixa de banda el nens”

Tot plegat configura un plantejament que, per poc que es faci lineal i interconnectat, és molt explicatiu d'aquesta societat que diu que té en estima les habilitats socioemocionals, però que, quan pot se les salta. Pot disminuir la gravetat de les conseqüències d'una praxi desinformada i poc competent pensar que estem repetint el mateix que van fer amb nosaltres, castigar perquè no actuem malament; sense fixar-nos-hi, sense tenir en compte que el fi no justifica els mitjans. Que un nen no es pot defensar d'un adult que, instal·lat en la seva *tarima* de poder, l'utilitza per empetitir, humiliar o espantar. Mals consellers per aprendre i pensar.

Toca aprendre

La Disciplina Positiva promou estratègies no per obtenir resultats immediats sinó processos basats en principis que garanteixin la dignitat en les relacions. Alfred Adler ho va expressar fa un segle: ni l'autoritarisme, ni la permissivitat són el camí que avaluï la connexió necessària per a la comunicació i l'aprenentatge. Jane Nelsen es pregunta: “D'on hem tret la idea boja que perquè un nen es porti millor abans l'hem de fer sentir malament?”.

De mica en mica es va coneixent, gràcies a la contribució de la neurociència, com n'és, d'important, que davant l'“error” inherent al funcionament del cervell humà, a les cases i els col·legis hi hagi persones, espais, relacions, experiències... per aprendre d'ell. Oportunitats perquè, quan les coses no surten bé, el cervell infantil s'encengui gràcies a a l'oportunitat en comptes d'apagar-se per por i prevenció, per protegir-se del pitjor.

Límits clars i cordials, pautes de convivència establertes mitjançant processos d'autoreflexió i autoregulació. Recursos per l'expressió emocional des de l'empatia i l'assertivitat. Alternatives i opcions per abordar l'adversitat. Reunions familiars freqüents en què es busquen solucions acceptables als problemes sense que calgui buscar culpables... Respirarem en el present. Cuidem l'oxigen de l'educació! Comencem?

Marisa Moya és mestra, psicòloga, entrenadora de Disciplina Positiva i directora de la Escuela Gran Vía Lab School Positive Discipline Association

El càstig és educatiu?

RICARDO PELLÓN

Catedràtic de Psicologia a la UNED

UNA MIRADA RESPECTE AL CÀSTIG

A bans d'entrar a valorar l'eficàcia del càstig, els possibles usos i qüestions sobre la seva aplicabilitat i acceptació, cal explicar què s'entén per càstig. Es tendeix a pensar que el càstig és l'aplicació d'alguna estimulació aversiva de manera general, i això no és del tot cert. El càstig fa referència a un procediment pel qual cal que hi hagi una relació contingent (és a dir, de dependència) entre l'emissió d'una conducta i l'ocurrència de la conseqüència aversiva, de manera que l'ocurrència d'esdeveniments aversius sense relació contingent amb la conducta (tot i que la puguin reduir) no és càstig.

El càstig tampoc no cal que involucri l'aplicació d'estimulació aversiva per se. Hi ha moltes altres conseqüències que poden funcionar com a càstig i que no són en si esdeveniments aversius, i esdeveniments aversius que en realitat no castiguen la conducta. La millor manera de definir el càstig, per tant, és de manera funcional, referint-nos a qualsevol intervenció que disminueixi la conducta que es vol reduir, i és necessari que el càstig s'apliqui de manera conseqüent amb l'emissió d'aquesta.

Una qüestió també important és que el càstig s'aplica sobre conductes específiques i no pas sobre individus. Es tendeix a dir que tal persona ha estat castigada, però en realitat allò que es castiga són conductes específiques, que són les que es pretenen reduir, i només aquestes. A més, el càstig pot tenir efectes indesitjats sobre les persones, la qual cosa en qüestiona l'ús.

I això ens porta a preguntar-nos sobre l'eficàcia del càstig. Entès com l'aplicació d'una conseqüència aversiva després de l'emissió d'una conducta, és molt eficaç. D'això no hi ha dubte, però hi ha dues regles importants: el càstig s'ha d'aplicar de manera contingent i de la manera més immediata possible, i ha de ser intens (gran). No complir les dues característiques fa que els efectes del càstig siguin indesitjats. És molt difícil aplicar càstigs intensos (i menys avui dia) i gairebé més difícil que tinguin relació exclusiva amb la conducta afectada.

L'efecte de la intensitat del càstig s'ha estudiat al laboratori i la conclusió ha estat que hi ha més supressió de la conducta criteri com més intensitat del càstig, però la manera d'aplicar-ho és important. Si es comença amb càstigs lleus i se'n va augmentant la intensitat, es tolerarà millor el càstig i serà menys eficaç. De forma contrària, si es comença amb càstigs molt intensos, l'efecte pot ser devastador en la conducta en general i no només en els comportaments que volem que es vegin afectats, per la qual cosa l'efecte també deixa de ser idoni, perquè pot suprimir la conducta de manera molt generalitzada.

La relació conducta-conseqüència

Aquesta també és una qüestió llargament estudiada. Se sap que, si s'aplica un càstig contingent a una conducta (és a dir, just després de la seva emissió), es redueix específicament aquesta conducta més que si s'aplica de manera no contingent (un temps després). En aquest cas, la conducta es redueix, però no tant ni tan específicament com amb el càstig contingent. L'aplicació no contingent d'estimulació aversiva té efectes generals en la conducta, i no específics, com ara el desenvolupament d'un fenomen molt conegut anomenat "indefensió apresada", pel qual es perd interès per les coses perquè no té relació de controlabilitat, que sí que existeix en el procediment de càstig contingent. En el cas del càstig, es deixa de rebre la conseqüència aversiva si es deixa de fer la conducta, per la qual cosa la controlabilitat sobre les conseqüències continua.

A més de molts efectes indesitjables de l'aplicació de l'estimulació aversiva –com ara l'augment de la irritabilitat i l'agressivitat, la supressió generalitzada de la conducta, el desenvolupament de trastorns gàstrics...–, hi ha altres efectes del càstig que poden portar a conductes paradoxals i fins i tot perilloses. El cas més significatiu és que per obtenir recompenses desitjades calgui rebre primer el càstig, cosa que seria un model de conducta masoquista, sovint visible en relacions de parella o laborals.

Ateses les limitacions de l'ús del càstig (anomenat "positiu") com a procediment de reducció de la conducta,

El càstig és educatiu?

i atès que sovint és necessari reduir conductes inadequades o desadaptatives, hi ha altres tècniques que afortunadament permeten aconseguir aquest objectiu. Una opció molt interessant és fomentar conductes alternatives que siguin incompatibles amb la conducta que es vol reduir.

Quant a procediments de càstig, hi ha una altra manera de reduir la conducta que té menys conseqüències indesitjables que les esmentades per al càstig positiu, i es tracta d'aplicar contingentment a l'emissió de la conducta la retirada d'una estimulació apetitiva. Aquesta forma de càstig es pot anomenar, per tant, "càstig negatiu", i seria una forma més "ètica", i jo diria que eficaç, de reduir la conducta. Per exemple, al laboratori, en lloc d'administrar una descàrrega elèctrica després de l'emissió d'una conducta (càstig positiu), es pot retirar l'accés a un menjar desitjable després de la conducta (càstig negatiu), i tots dos procediments són eficaços per reduir la conducta. A un nen pot ser més eficaç retirar-li l'accés a una activitat desitjable a conseqüència de la conducta que es vol reduir, que no pas aplicar-hi una estimulació aversiva.

És cert que la retirada d'estimulació apetitiva també pot produir reaccions d'irritabilitat en els individus que la reben, però, en general, les conseqüències són menys greus que després de l'aplicació d'estimulació aversiva. A més, l'estimulació aversiva queda molt fortament lligada als estímuls que l'acompanyen, per la qual cosa la reducció de la conducta tendeix a limitar-se quan aquests estímuls hi són presents.

El càstig és educatiu?

El més recomanable és fomentar l'ocurrència de conductes, però no hi ha dubte que de vegades el càstig és necessari, fins i tot, en ocasions extremes, el càstig positiu. Els procediments de càstig que involucren la retirada d'estimulació apetitiva, combinats amb el reforçament de conductes alternatives, és un bon mètode educatiu si s'aplica bé. Un exemple que pot il·lustrar aquesta combinació és la implantació del carnet de conduir per punts. Es parteix d'un nombre de punts i cal tenir-ne un mínim per poder conduir. Les infraccions greus van acompanyades d'una multa (càstig positiu), la retirada de punts (càstig negatiu) i la possibilitat de recuperar-los són conducta desitjable (reforçament positiu). Aquesta combinació sembla més eficaç que la de la mera aplicació de càstig positiu. El mateix es podria entendre del nostre sistema penitenciari, on avui el càstig és més la privació de llibertat (retirada d'estimulació apetitiva) que l'aplicació d'estimulació

aversiva (càstig tradicionalment entès). La bona conducta comporta reducció de pena (una mena de reforçament positiu), a més d'intentar fomentar la realització de conductes alternatives que va generar el càstig.

Els procediments de càstig són eficaços mentre es mantinguin les contingències, i és important que aquestes contingències romanguin, però s'espera que aprendre-les porti a no rebre cap càstig en el futur (o reduir-lo significativament) perquè s'ha deixat de fer la conducta castigada. Igualment, l'aplicació de reforçament hauria de fomentar l'ocurrència de conductes desitjables, i la contingència s'hauria de mantenir perquè la seva eficàcia prolongada en el temps sigui més gran que la del càstig.

En conclusió, el càstig és un procediment eficaç per reduir la conducta. Tot i això, l'aplicació d'estímuls aversius contingents a la conducta ha generat alguns dubtes ètics i molts n'han qüestionat l'eficàcia neta. L'ús de procediments alternatius de càstig negatiu, que reforcen eficaçment la conducta alternativa, proporciona tècniques capaces de reduir la conducta no desitjada sense les implicacions que podria tenir l'ús d'estimulació aversiva, cosa que proporciona així una bona alternativa per a pares, professors i altres aplicacions de tècniques conductuals.

Ricardo Pellón Suárez de Puga és catedràtic de Psicologia Bàsica i director del Grup d'Investigació en Anàlisi Experimental de la Conducta de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED)

Tallers d'escriptura creativa amb Maria Escalas

Informa-te'n a maria.escalas.escriptura@gmail.com

El càstig és educatiu?

CINTO AMAT

Advocat

DEL SUPPLICI DEL COS A L'AUTOFLAGEL·LACIÓ DE LA PSIQUE

Parlem del càstig en l'àmbit penal? Hi ha una història que va del suplici de l'edat mitjana a l'autoflagel·lació del neoliberalisme.

En què es basa el dret a castigar?

La història té un protagonista central, Cesare Bonesana, futur marquès de Beccaria, que de molt jove està complint una pena de presó a Milà per no acceptar l'enllaç que li volia imposar el seu pare. Per castigar-lo, el mateix progenitor, home poderós, el denuncia per fer-lo entrar a presó. Mentre passa el càstig, Cesare reflexiona sobre les penes medievals que perduren en ple segle XVIII, i es pregunta: "Quin és l'origen de les penes i en què es basa el dret a castigar? Quins poden ser els càstigs que convenen als diferents crims? És la pena de mort útil, necessària i indispensable per a la seguretat i el bon ordre de la societat? Són justos els turments i les tortures? Conduïxen a l'objecte que les lleis es proposen? Quins són els millors mitjans per impedir els delictes?"

Després de complir la pena, amb només vint-i-sis anys, Bonesana es posa a escriure *Els delictes i les penes*, obra cabdal que inspirarà la reforma de les lleis penals d'arreu fins als nostres dies. Però és tan tímid i està tan insegur del que proposa aquell 1764 que se'n va de Milà i dona a conèixer la seva obra a Livorno per por de les possibles reaccions. Mentre escriu es pregunta un cop i un altre: "Qui, en llegir les històries, no s'omple d'horror contemplant els turments bàrbars i inútils que amb tota la fredor d'ànim van ser inventats i executats per homes que es creïen savis?"

El protagonista Beccaria, però, no pensa sol. Ho fa a partir dels il·lustrats francesos que admira, sobretot de Montesquieu, que uns anys abans havia escrit *L'esperit de les lleis* (1748). Parteix de la doctrina utilitarista que aquest il·lustrat proposa, de les conseqüències dels actes tenint

en compte sempre que l'acció correcta és la que maximitza el bé comú.

El jove Beccaria s'inspira també, com havia fet Rousseau només dos anys abans (1762), en la idea d'*El contracte social*. A aquella idea hi afegeix una conseqüència que tindrà efectes absolutament reformadors en la doctrina penal. L'afegit és aquest: si en virtut del pacte social l'home ha de cedir la mínima porció possible de la llibertat de què gaudeix en l'estat de naturalesa perquè sigui possible l'ordenament de la vida en societat, la conseqüència ha de ser que la intervenció del càstig social amb les lleis penals també ha de ser mínima. D'aquí es deriven els principis bàsics que avui regeixen els codis penals de les democràcies: la despenalització de moltes conductes; el principi de legalitat, bàsic per garantir la llibertat i la seguretat de l'individu ("quan un jutge per força o voluntat vol fer més d'un sil·logisme en aplicar la llei, s'obre la porta a la incertesa"); la classificació dels delictes segons el grau de perjudici al bé comú; la proporcionalitat de les penes; el sistema garantista basat en la presumpció d'innocència, i sobretot el principi fonamental d'intervenció mínima de les lleis penals, el càstig com a últim recurs.

Panòptic: veure sense ser vist en una societat disciplinada

Amb aquest fragment d'història hem deixat enrere les arbitrarietats del sobirà medieval i de l'Antic Règim que assimilaven el pecat amb el delicte i aplicaven el càstig discrecionalment al marge de qualsevol consideració del bé comú i del mínim respecte als drets de l'individu. Ens queda, però, un punt dins de la doctrina de l'utilitarisme que connecta l'aportació de Beccaria i les aportacions més actuals entorn de la idea de càstig.

Aquest punt és el de l'il·lustrat anglès Jeremy Bentham (1748-1832), admirador de Beccaria, que pensava que s'havien de reformar els codis legals anglesos, també el penal i la idea de càstig, i era partidari d'avaluar la bondat o

El càstig és educatiu?

maldat d'un acte per les seves conseqüències, de la manera més objectiva possible i evitant el dolor de la societat. En aquesta tessitura va proposar un sistema de vigilància basat en el panòptic, una forma de construcció als centres de reclusió que permetia el control visual dels interns de manera permanent sense que el vigilant pogués ser vist. Veure sense ser vist. A Mataró tenim un bon exemple de panòptic en l'antiga presó de la ciutat, obra d'Elies Rogent (1851).

I és aquí on aquesta pinzellada històrica del càstig en l'àmbit penal ens projecta de la Il·lustració del segle XVIII a la segona meitat del segle XX, en concret al filòsof francès Michel Foucault. Justament a través de la idea del panòptic. El 1971, arran del moviment de revolta a les presons franceses, Foucault funda el Grup d'Informació sobre les Presons (GIP), amb el qual modificarà el seu perfil intel·lectual. En bona part gràcies a això, va escriure el 1975 una de les seves obres cabdals: *Vigilar i castigar. El naixement de la presó*. L'aparició de l'invent de les presons, diu Foucault, obeeix a un canvi de paradigma en l'exercici del poder. Entre el suplici medieval i la presó hi ha el pas d'una "penalitat corporal a una penalitat incorporal. En el suplici l'acció penal, el càstig, se centra en el cos, en les presons, en canvi, el càstig, l'acció penal, se centra en l'ànima". En un cas la llei s'exerceix sobre un cos susceptible de dolor, en l'altre sobre un subjecte de drets; en un cas el càstig es representa com espectacle, en l'altre representa una correcció silenciosa, una mena d'ortopèdia moral.

A partir d'aquesta transformació, Foucault explica com l'exercici del poder passa del procediment punitiu a la tècnica, a la disciplina penitenciària. Aquesta disciplina es concreta en una exercici de vigilància que utilitza un dispositiu coaccionant pel joc de la mirada, amb l'aparell que permet veure sense ser vist. La disciplina de les presons troba la seva concreció perfecta en el panòptic de Bentham, l'expressió més directa de la pretensió del poder de sotmetre el subjecte a la vigilància constant de la jerarquia. Una forma de control, una tècnica disciplinària, que també s'exerceix en altres institucions dites de totalitat, en què es reproduïxen submissions normatives a una jerarquia, com ara els quarters, els hospitals, les escoles o

els tallers. Heus aquí com el càstig purament corporal es transforma en sistemes de control d'una societat cada vegada més disciplinada.

El domini sobre la psique

Però el recorregut sobre el càstig que encetava el jove Beccaria a Milà encara té una continuació i un final a tall de conclusió si relacionem el pensament de Foucault amb el del filòsof sud-coreà, format a Alemanya, Byung-Chul Han. En la seva obra *Psicopolítica. Neoliberalisme i noves tècniques de poder* (2014) aquest filòsof es planteja un diàleg amb Foucault ampliant l'abast del poder de domini (i, per tant, de càstig) sobre tots els individus en la cultura i la praxi del neoliberalisme. Foucault vinculava el poder de domini i de càstig a la forma disciplinària del capitalisme que socialitza el cos. En la cultura neoliberal, diu Byung-Chul, el poder de domini i de càstig es concentra en la psique com a força productiva i no en el cos.

L'estructura panòptica està instal·lada en la xarxa digital. El Big Brother és ara el Big Data. La tècnica de poder del neoliberalisme adopta una forma subtil. S'ocupa que l'individu actuï de manera que reproduïxi la xarxa de dominació que interpreta erròniament com si es tractés de la seva llibertat, quan en realitat es tracta de la seva esclavitud més i més arrelada. El neoliberalisme desferma la cultura de les emocions que se serveix d'una llibertat aparent per subjugar-la. "La segona il·lustració, constata, és el temps del saber purament mogut per dades".

Acabem, doncs, el recorregut sobre la història del domini, que s'ha anat concretant en les diverses formes de càstig al llarg del temps, amb la constatació que l'arbitrària submissió del cos practicada en l'Antic Règim, denunciada per la Il·lustració, ha mutat progressivament de manera subtil fins a arribar a fer captius el ressorts més profunds de la ment i la psique humana amb l'oferta d'una llibertat aparent que, una vegada assumida, acaba esclavitzant-les. La flagel·lació del cos dels temps dels suplicis és avui l'autoflagel·lació de la psique.

Cinto Amat és advocat

WONG
PERFORMANCE

www.wongsport.com

QÜESTIONS ESSENCIALS

IGNASI LLOBERA

Som egoistes? Hauríem de ser egoistes?

Hi ha qui diu que els humans som egoistes per naturalesa. Que tot el que fem, en última instància, ho fem per aconseguir la pròpia satisfacció, la pròpia felicitat. Per exemple, que donem diners a ONG perquè això ens fa sentir bé. Com ho veieu: som egoistes els humans?

En contra d'això, Bernard Williams proposa el test de l'altruisme. Imagina que pots triar que passi una cosa bona a una altra persona, una cosa que no et beneficia a tu. I per assegurar-se que ni tan sols sentis la satisfacció de saber que aquesta persona n'ha sortit beneficiada, Williams posa una altra condició: no sabràs mai que això ha passat. Imagina que pots decidir que un escriptor a qui admires rebí un premi, malgrat que tu no ho sabràs mai. Què decidiries? Segons Williams, de vegades triaríem aquesta mena de coses que beneficien els altres i no a nosaltres. I això demostraria que els humans no som egoistes. Però potser hauríem de ser-ho?

Ayn Rand afirma que els humans hauríem de ser egoistes, que és el millor que podem fer, que tot el que fem ha d'anar encaminat a preservar la pròpia vida i a buscar la pròpia felicitat. I si Williams li digués que els humans podem ser altruistes, Rand podria respondre que sí, però que quan ho som ens estem equivocant perquè perdem de vista el que és realment important: la pròpia vida i la pròpia felicitat.

Hi ha cap raó que pugui fer que Rand reconsideri la seva posició? Potser podríem començar amb el que diu John Stuart Mill contra l'egoisme: que interessar-se només per un mateix dona molt pocs motius d'alegria; que si ens interessem genuïnament pels altres, també serem més feliços nosaltres. Amb això no volem dir que no hàgim de buscar el propi bé, la pròpia satisfacció o la pròpia felicitat. No volem negar la importància de cuidar-se a un mateix. Sinó que volem dir que potser amb això no n'hi ha prou, que també cal cuidar els altres, buscar el seu bé, la seva satisfacció, la seva felicitat.

“No volem negar la importància de cuidar-se a un mateix. Sinó que volem dir que potser amb això no n'hi ha prou, que cal cuidar els altres”

L'egoisme

De bones a primeres, la pregunta té mala peça al teler. Però existeix un egoisme dolent i un egoisme sa? Fins a quin punt és bo cultivar el propi ego?

Ignasi Llobera és doctor en Filosofia

Albert Botta és professor de Filosofia i Ètica

ALBERT BOTTA

Cal ser altruistes per egoisme?

L'oposició entre egoisme i altruisme sembla molt clara a primer cop d'ull.

Egoisme és anar cadascú a la seva i avantposar l'interès propi. L'egoista fora un egocèntric que prescindeix del fet que els altres també hi són.

En canvi, l'altruista procura per a tothom sense més retorn que una satisfacció mental. Pensar en l'altre pot ser actuar "de manera que puguem desitjar que la màxima d'actuació sigui elevable a norma d'aplicació universal".

Això és l'imperatiu categòric de Kant, una guia més potent que l'antiga regla d'or de tractar els altres com nosaltres desitgem ser tractats. George Bernard Shaw ja observà amb ironia que, si els valors d'uns i altres són diversos, el que els uns volen potser no va bé als altres. Ian B. King ho rebla amb l'exemple de fanàtics sense aversió a la mort que enviïn altres persones a missions suïcides.

L'egoisme s'adiu amb la metàfora de la *mà invisible* (Adam Smith) que fa anar espontàniament bé el mercat lliure: si cadascú va a la seva, tot plegat s'equilibra, la societat se'n beneficia i s'esperona el progrés. Les regulacions que acabat s'han fet desmenteixen que aquest equilibri sigui real (tant com qualsevol altra mesura per restablir-lo). Un posicionament anàleg és l'*egoisme intel·ligent* (Kurt Baier): si cadascú procura pel seu interès, aleshores la societat funciona pla bé. L'individu ha de pensar racionalment en les seves necessitats i satisfer-les. De fet, l'instint de supervivència ja és tenir cura de la vida pròpia de bon antuvi.

També l'anarquista Piotr Kropotkin (1842-1921) avantposa l'interès i l'autoafirmació individual. Tanmateix, la manera més eficaç d'assolir-ho és mitjançant la cooperació mútua. Això també ho il·lustra el dilema dels dos presoners: si l'un confia en l'altre i cap dels dos acusa el company, se'n surten més bé que no pas si un o tots dos inculpa l'altre a canvi d'una reducció penal. Ve a tomb recordar que hi ha animals que cooperen per obtenir resultats que sols no aconseguirien.

"L'egoisme s'adiu amb la metàfora de la mà invisible que fa anar espontàniament bé el mercat lliure: si cadascú va a la seva, tot plegat s'equilibra"

**SABONS, DETERGENTS
I PRODUCTES DE NETEJA**

**FET A MATARÓ DES DE 1889
LES MARQUES DE QUALITAT
AL SEU SERVEI**

www.codina.es

FELIU
CORREDORIA
D'ASSEGURANCES

Assegurances
amb valor afegit

C/ del Parc, 46.
08302 Mataró
T. 937571739

www.assegurancesfeliu.cat

ELS VALORS DE LES RELIGIONS

L'Església promou la pacificació de Sudan del Sud

Els líders religiosos d'aquest país van ser el promotors de la Conferència de Wunlit, celebrada la primavera del 1999. Aquesta trobada va suposar la pau entre els dinka i els nuer, dues comunitats que portaven més de vuit anys enfrontades.

REDACCIÓ

Els dinka –l'ètnia que representava a finals del segle XX un 18 per cent de la població del Sudan del Sud– i els nuer –la comunitat que agrupava més o menys 200.000 persones– feia anys que estaven en conflicte. Un període d'extrema violència durant el qual s'havien produït robatoris de ramats –ambdues ètnies viuen principalment de la ramaderia i de la pesca–, segrestos de dones i nens, incendi de cases i enfrontaments armats.

Tan gran era l'hostilitat entre una ètnia i l'altra que al mig s'havia generat una franja de "terra de ningú" d'entre 80 i 160 quilòmetres; curiosament la zona amb millor pastura i pesca. Un conflicte que, durant la dècada dels noranta del segle passat, provocava pobresa, desesperació i perjudicava l'estil de vida tradicional defensat per totes dues comunitats sudaneses.

Conscients d'aquesta realitat, aproximadament trenta-cinc persones representatives de les dues cultures, entre ancians, caps religiosos i líders de membres de les esglésies nuer i dinka –com a amfitrions–, es van reunir a Lokichoggio, ciutat situada a l'extrem nord-est de Kenya, per compartir les seves experiències i la responsabilitat del conflicte i es van comprometre a treballar per la pau.

La recuperació de la normalitat

La conferència de pau definitiva, organitzada pel Consell d'Esglésies del Nou Sudan, amb el suport de l'Exèrcit d'Alliberament Popular del Sudan, va tenir lloc al petit poble de Wunlit, del 27 de febrer al 8 de març del 1999, i després de vuit anys de

conflicte. Hi van participar 318 líders comunitaris, els quals van apostar per la pacificació. L'acord es va segellar amb una oració cristiana feta amb diferents idiomes locals i amb el sacrifici d'un toro blanc, símbol de neteja de tots els mals succeïts en el passat.

Després d'aquest pacte, diversos pastors de les dues comunitats van instal·lar-se a la franja fronterera, on les zones de pesca i pasturatge van ser compartides; les hostilitats van acabar, els segrestats van tornar a casa, es va restablir el comerç i milers de nuer desplaçats pel conflicte van recuperar les seves terres. Tot just era l'inici d'un llarg camí.

L'INICI DEL PROCÉS

La conferència de pau i reconciliació de Wunlit és la més coneguda i documentada de les trobades locals de pau celebrades al Sudan del Sud durant la segona guerra civil. Tot i que el procés va tenir moltes limitacions, va suposar un punt d'inflexió i, a partir d'aquí se'n van produir rèpliques a altres punts del país. Aquest acord va donar peu l'Acord de Pau Integral del 2005 i, finalment, a la independència del Sudan del Sud el 2011.

Willy Brandt, el canceller agenollat

El canceller socialdemòcrata alemany va fer importants passos per a la reconciliació amb els països veïns com el gest del 1970 a Varsòvia, la capital polonesa.

XAVIER GARÍ DE BARBARÀ

Xavier Garí de Barbarà és doctor en Història i professor de la UIC

Alemanya ha estat el país més afectat del segle XX per les guerres, dictadures i genocidis de tot Europa; però ahora ha estat un país amb un admirable i exemplar exercici de memòria històrica que l'ha portat a reconciliar-se amb els seus antics enemics, països envaïts o fronteres excedides.

Després del desastrós canceller Adolf Hitler, Alemanya n'ha tingut d'altres que han sabut fer les paus amb els seus veïns i no tan veïns. A més d'Israel, i més enllà de les conegudes encaixades de mans del president francès François Mitterrand i el canceller alemany Helmut Kohl als anys 80, un antecessor va marcar el camí amb dignitat, honor i sensibilitat. Es tracta de Willy Brandt i la seva visita oficial a Polònia, on va succeir un fet molt important per a la reconciliació amb aquest país. El

canceller Brandt visitava Varsòvia el 10 de desembre del 1970, davant del monument commemoratiu en honor a les víctimes de l'aixecament del gueto de Varsòvia (que va tenir lloc entre l'abril i el maig de 1943, on vivien prop de 400.000 jueus tancats insalubrement). Alemanya era l'enemic número u de Polònia després de la guerra mundial, i era el focus de la revenja, però l'apropament personal entre el canceller i el president polonès Józef Cyrankiewicz va permetre abatre no només el teló d'acer geogràfic sinó també les distàncies personals i dels països que representaven.

Tot va anar preparant una escena que va protagonitzar el canceller alemany, probablement improvisada en el darrer moment, però no pas l'ambient que la va envoltar. Un context de volguda voluntat reconciliadora que partia del reconeixement dels horrors del nazisme sobre tantes víctimes innocents dins, però també fora d'Alemanya. No ho va anticipar ni a la societat alemanya, ni al parlament, ni al seu partit, ni tan sols al seu gabinet de govern. Però el canceller no va dubtar a fer un gest que fou definitiu per abatre tots els murs entre els dos països i els dos pobles. La reconciliació va començar. Un gest, carregat d'emotivitat, dignitat i compromís, va fer la volta al món, senzillament perquè mai abans i mai després un cap de govern s'agenollà amb aquella profunda franquesa que tocà els cors de la ciutadania que ho va presenciar.

EL CONTE

CARLES BANCHS

Il·lustrat per

BLANCA GIMENO

Crisi

A costumat a despertar-se pels volts de les set apaga la sintonia del despertador prop de les dotze. Fa una setmana que ha començat les vacances i, tot i que l'últim mes a l'oficina se li havia fet molt llarg, ja n'està fart de descansar. Té la sensació que el deure de llevar-se aviat el fa més feliç perquè se sent productiu, i que ara, sense obligació de ser matiner, s'arronsa massa estona al matalàs. En Marc voldria motivar-se a fer una escapada d'un parell de dies a Begur amb els amics, o anar a Vilafranca per les festes de Sant Fèlix, però aquest any els dies que li han concebut no encaixen amb els dels amics que no tenen parella. Ja se sap que els qui estan enamorats de manera corresposta passen l'estiu plegats, encara més si hi ha fills pel mig. Almenys així ho ha intuït des que l'Enric, en Manel i en Pol, s'han centrat a compartir les seves reserves hoteleres amb l'Emma, la Marta i la Paula.

Amb el parell de coneguts que han quedat a la ciutat ha perdut el vincle i no té ganes de fingir il·lusió per treure's la mandra. De més jove els hauria trucat sense pensar-s'ho, però a les últimes trobades havia marxat a casa mort de l'avorriment. Amb la seva parella tampoc pot fer plans, pel simple fet que ja no estan junts, encara que ell n'està profundament enamorat i pateix perquè no se li noti gaire quan es vegin en tornar a la rutina.

Està tan decebut amb l'estiu que des de fa un parell de dies reflexiona de la vida en la seva nova dèria, l'escriptura. N'està sorprès, ja que mai hi ha dedicat gaire estona i sent que ho fa prou bé. De

fet, els dos veïns que ha aturat a les escales per llegir-los els texts pensen el mateix, o potser tenen pressa i eviten el debat. Sigui com sigui, en dos dies ha gastat els mateixos llapis que en els últims dos mesos a la feina i té la falange interior del dit anular callosa. Ha escrit molt sobre el seu amor passat, que sent actual, sobre els boscos que ha conegut durant la seva vida, sobre les amistats que ja no hi són, i de la família, un tema del qual no esperava la seva repetida presència perquè mai s'ha considerat afectuós amb ells.

Després de repensar tot el que el preocupa s'ha dutxat, s'ha rentat les dents i la llengua amb el raspall, s'ha vestit de manera barroera i ha estat breu davant del paper: "Sovint destapar el llit és pensar mentre el temps s'escapa per una escletxa cega d'acció. Per on no hi ha fruits tintants d'esbarzer, sinó fulles de pi seques que recobreixen l'espai de punxes abundants. Caigudes les unes sobre les altres formen una pila de records feridors que tapen l'escalfor del terra roent d'agost, tan descansat i auster que és capaç de fer retrocedir les passes anteriors. De reprendre les volades del vent que semblava esgotat".

Una altra vegada ha quedat satisfet, sent que té un talent ocult que ha trigat massa a descobrir. N'està tan segur que passa les següents setmanes traginant com publicar la seva prosa. Com convertir-se en l'escriptor reconegut que els lectors han trobat de sorpresa, com ell també ha fet.

Quan torni a la feina al cap de deu dies se n'oblidarà, tornarà a gastar poc llapis i esperarà amb candletes les pròximes vacances que de segur valdran molt la pena.

IMATGE EN CREIXEMENT

“La vida és un joc subtil entre llums i ombres, un equilibri delicat que defineix la nostra existència.”

Miquel Lleixà

El fotògraf Miquel Lleixà publica cada dia al seu compte d'Instagram (@miqmat) una instantània on introdueix reflexions adreçades al creixement personal.

BIENNAL DE PENSAMENT

8-13 OCTUBRE
2024

biennialdepensament.barcelona

L'ENDEMÀ DE TOT